

องค์ประกอบสถาปัตยกรรมอีสาน

อุทัยทอง จันทกรรณ

**เอกสารผลงานการศึกษาค้นคว้า
สาขาศิลปกรรมพื้นบ้านอีสาน**

**ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วน.สกลนคร
จังหวัดมุกดาหาร 253๕**

ก
คำนิยาม

หนังสือเรื่ององค์ประกอบของปิดการทำงานอีสาน ของนายสมศักดิ์ จันทกรดี เล่มนี้
เป็นหนังสือที่มีคุณค่าอันหนึ่ง ที่สามารถพัฒนากรม วิทยาลัยสตรีขอนแก่น จัดพิมพ์เผยแพร่
ขึ้นอย่างภาคภูมิใจในวาระครบรอบที่ ๖๖ ปีของหนังสือ 3 ประการ

ประการแรก นายสมศักดิ์ จันทกรดี เริ่มสร้างฝีมือชาวบ้านที่มีผลงานใน
ภาคอีสานมากกว่า 50 แห่ง ผลงานที่รู้จักกัน เช่น สอนทำหมันชาวมอ และปิดกระจาก
อุโบสถวัดมหาธาตุศรีสมเด็จ สอนคนตาบอด การแกะสลักบ้านประดู่ บ้านคาง ไร่กลาง
อำเภอเมืองภาคอีสาน เป็นผลงานที่มีฝีมือเป็นเยี่ยม ดังนั้นความรู้ที่เขียนในหนังสือเล่มนี้
จึงเป็นการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ตรงลงเป็นลายลักษณ์อักษร เกิดประโยชน์แก่
ผู้ในโรงงานศิลปะ ทั้งในเขตปิดการทำงาน ไร่กลางและประดู่ด้วย

ประการที่สอง การเป็นฐานความรู้ระหว่างบรรดากรรมนิสิตกับงานช่างฝีมือ
มีน้อยคนที่จะทำได้ นายสมศักดิ์ จันทกรดี มีกรรมนิสิตจาก จดจำกลอน
จากวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น สุนทรภู่ บทกลอนต่าง ๆ จนทำให้เกิดความงามของศิลปกรรม
สถาปัตยกรรมทั้งบ้านเรือนช่างฝีมือด้วย

ประการที่สาม ผู้เขียนหนังสือภาษาช่างเขียนบ้านอีสาน มีคำศัพท์จำนวนมาก
เป็นภาษาถิ่นบ้าน จึงมีภาษาถิ่นต่าง ๆ ปรากฏใหม่มีคำจะใช้ศัพท์ภาษาถิ่น ทำให้บรรยากาศ
ของความ เป็นพื้นบ้านชัดเจน

ข้าพเจ้าขอขอบคุณสำนักพิมพ์คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ให้งบประมาณ
สนับสนุนวัสดุการพิมพ์ครั้งนี้ และขอแจ้งว่าเอกสารเรื่องนี้เป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจพอสมควร

(พล.ต.ประสิทธิ์ จันทกรดี)
ประธานศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีขอนแก่น
1 มกราคม ๒๕๒๖

ข

สารบัญ

คำนิยม		ก
สารบัญ		ข
คำนำผู้เขียน		ค
บทที่ 1	การทำลายรดน้ำ	1
บทที่ 2	การแกะสลักตู้พระธรรม	7
บทที่ 3	การสร้างหอธรรมาสเทศน์	17
บทที่ 4	การสร้างโบสถ์ไม้และโบสถ์อิฐถือปูน	27
บทที่ 5	การสร้างวิหาร	39
ประวัติผู้เขียน		42
ผลงานด้านช่างฝีมือ		46

คำนำผู้เขียน

ที่วัดกลาง อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์ วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533
 เป็นวันเริ่มต้นของการเขียนร้อยกรองของนายอุทัยทอง จันทภรณ์ ในชีวิตเกิดมาวันนี้
 เดือนนี้ เป็นวันลงมือเขียน เป็นวิทยานิพนธ์เรื่อง องค์ประกอบสถาปัตยกรรมอีสาน
 ลวดลายตู้พระธรรมตามโบราณอาจารย์เจ้าได้ริชานาคกนถ่ง แปลงไว้เป็นอันดีด้วยกุศล
 เจตนา ยันบริสุทธิด้วยฉันทะอันแน่วแน่ในคุณธรรมอันสูงส่ง คิดประดิษฐ์บรรจงลงไว้
 ในตู้พระธรรม เป็นกุศลกรรมอันเทียบพร้อมไปด้วย ศิล สมาธิ ปัญญา ความเพียร
 รวบรวมเอาส่วนต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรมมาร้อยให้เป็นรูปธรรม จัดเก็บกองไว้ให้เป็น
 หมวดหมู่ให้เห็นเป็นระเบียบแบบแผนอันจะสะดวกแก่การศึกษาหาความรู้ได้ ในลักษณะ
 ทำทางสีลา บทบาทของลวดลายภาพประกอบต่าง ๆ แล้วส่วนแต่เป็นการแสดงออก
 ถึงเวทย์วิทยาการที่แฝงไว้ในรูปภาพลวดลายต่าง ๆ อันบ่งบอกถึงสังขะธรรมที่มีความหมาย
 กรรมคติหรือชีว เหตุและผลในการค้นคิดประดิษฐ์สร้างเอาเป็นแบบอย่างในกิจกรรม
 อันใดที่จะถอดออกมาจากรูปภาพนั้น มาประกอบเป็นวิชาอาชีพในขั้นต่อไปได้ หรือ
 รูปภาพเหล่านั้นให้รู้แจ้งทางวิชาการ เป็นต้นว่า เราดูลาย ๆ นั้น ชัดคันคิดคกแต่ง
 ลวดลายลงไปในนั้นกินความหมายเนื้อหาสาระไปในทางใดบ้าง หรือเจตนาของผู้แต้มแต่ง
 นั้นมุ่งหวังแต่ความงามอย่างเดียว หรือมีคติธรรม กรรม การกระทำที่แฝงอยู่ใน
 รูปภาพนั้นเป็นวิชาการน้อยมากขนาดใด จะรู้ได้ทันทีที่ได้เห็นว่ามีผู้ที่ริชานา ๆ มีภูมิขนาดใด
 จะได้ว่าจารึกออกทันทีเลย มีสติ ปัญญา ความเพียร ความนึกคิดลึกซึ้งขนาดไหน
 ก็ดูเอาที่ผลงานการกระทำเป็นรูปร่างขึ้นมาั้นแหละ เป็นสิ่งชี้บอก วิชาการต่าง ๆ
 ได้เป็นอย่างดี อันไหนจะจดจำไปเพื่อเป็นวิชาอาชีพ อันไหนจะเอาเป็นข้อปฏิบัติใน
 ส่วนตัวบุคคล และส่วนรวมของสังคม ภาพประกอบในการประดับตกแต่ง เพื่อความ
 สวยงามบำเรอขามแล้ว ยังจะมีวิทยาการที่แฝงอยู่ในภาพนั้นเป็นอย่างดี เพราะผู้ที่
 เห็นและค้นคิดพิจารณาในสภาวะรูปธรรมนั้นเท่านั้น จะไม่ทำให้ประโยชน์อันใดแก่ผู้ที่
 ดูแล้วไม่พิจารณาใคร่ครองความสภาวะรูปธรรมนั้นเลย ฉะนั้นระบบการศึกษาจึงจัดเป็น
 หักศนศึกษาคือได้เห็นด้วยตา หากพิจารณาแล้ว จะลึกซึ้งแลเห็นแจ้งก่อนที่เห็นแล้ว

ไม่ได้พิจารณาถึงสภาวะรูปธรรมนั้นๆ ที่ได้เห็นแล้วก็หมดโอกาสที่จะรู้อรรถ เนื้อหาสาระ
ในสภาวะรูปนั้นไปเสีย ทั้งนี้ก็เพราะว่าขาดจากการวินิจฉัย วิชา วิจารณ์ ทบทวน
กวนหาอมตะรส บทวิชา เนื้อแท้ของรูปธรรมให้กระจ่างแจ้งแทงออกว่าอะไรเป็นอะไร
เป็นเนื้อหาทางโลก อะไรเป็นเนื้อหาสาระในธรรม อะไรเป็นเนื้อหาทางโลกเราจะ
จัดเข้าในประเภทศึกษาดำยทอดถอดเอามาเป็นประโยชน์แก่สังคมได้น้อยมากขนาดไหน
อย่างไรบ้าง อันนี้ก็อยู่ที่ผู้ที่ศึกษาให้เข้าใจในสภาวะรูปนั้นจะนำเอามาประยุกต์ปลุกขึ้น
ให้ตั้งอยู่หรือพลัดแปลงตามเนื้อหาสาระของสภาวะธรรมนั้นๆ มีความหมายน้อยหรือมาก
สมมุติว่าเราดูภาพเรื่องสิบชาติ ๗ หน้าของสุวรรณสาม อ่านรู้ว่าสุวรรณสามเป็นผู้ที่รู้จัก
พ่อแม่ของคน เอาใจใส่ดูแลพ่อแม่ของคนสมกับเป็นลูกที่ดีและคอยปฏิบัติพ่อแม่ อันนี้
ถ้าเรายังไม่เห็นภาพ แต่อ่านตามตัวหนังสือที่ยังเป็นนามธรรมอยู่นั้น พอเข้าใจใน
เนื้อเรื่องเนื้อความนั้นแล้ว ทีนี้เรามาดูภาพประกอบที่เป็นรูปธรรมเป็นตัวเป็นคนแล้วก็
จะเพิ่มสติปัญญาขึ้นก่อนเท่านี้ก็ เพราะอะไรก็ได้เห็นด้วยตา ซึ่งแต่เท่าที่เห็นเพียงแต่
ได้อ่านรู้แต่เนื้อเรื่อง ทีนี้เรามาเห็นภาพประกอบกับท่าทางสุวรรณสามทะมึนทะแม่ง
แข็งแรงแยงหนุมนแน่น น่ารักหน้าเป็นดู สงสารในภริยาอันเข้มข้มของศิลปินที่ปราศรัยศิลป์
วิจารณ์จริงเขียนแค้นด้วยสอคำ ปลายปากกา ภูกัน ให้มีชีวิตชีวาของศิลปินหลากหลาย
ไปด้วยเคือกควิวแม่น้ำห้วยระหาร ด้วยการพุ่งใส่สื่อผ้าอาภรณ์เครื่องตกแต่งแต่งเป็น
ระเบียบในการกระทำกรรม อันชอบของรูปภาพ มีภาพพ่อแม่ไปหาขอรทาน ดังนี้เป็นต้น
ทั้งหมดนี้เป็นรูปธรรม มนุษย์ทำขึ้นด้วยมือ ด้วยใจ ด้วยปัญญา ด้วยความเพียร
ด้วยความอดทนอันสูงและจิตใจอันประกอบด้วยกุศล แล้วผลงานที่มนุษย์ทำขึ้นก็เป็นผลงาน
ที่มีคุณค่าแก่การศึกษาเอาเป็นแบบฉบับตัวอย่างอันดีแก่สังคมสืบไป หากผู้ทำงานด้านรรณา
แค้นแต่งให้นามธรรมที่ปึกปราศรัยเขียนไว้เป็นนามธรรมมาเป็นรูปธรรม แต่ขาดจิตปัญญา
ศีล สมาธิ ความเพียรแล้ว งานที่ทำไปเพราะอกุศลเข้าครอบแล้ว จะไม่ได้รับความ
สนใจของสังคม ซึ่งไม่ยอมรับเพราะว่าขาดคุณธรรม อันควรจะปฏิบัติให้เกิดแก่ตนเอง
และสังคม ฉะนั้นนักคิดปะทีมุ่งหวังในการดำเนินงานด้านศิลป์ ด้านการวาดเขียน ขึ้น
แกะสลักเกี่ยวกับศิลปชั้นปราณีตแล้ว จะต้องตั้งอยู่ในคุณธรรมที่เป็นกุศลกรรม อย่างตั้งอยู่
ในอกุศลกรรม ในทางไม่ชอบธรรม คือ อวิชาจะนำพาผลงานที่ทำอยู่ด้อยไปหาความ

เจริญไม่มีได้ ที่ข้าพเจ้ากลัวมาที่นี่ เป็นความเคียดแค้นและหึงหวงของข้าพเจ้าได้เห็น และ
แจ้งในการกระทำกรรม กุศล อกุศลผ่านมาแล้วทั้งหมด จึงมาเขียนลงไว้ในหนังสือ
เล่มนี้ ขอเป็นข้อคิดแก่ท่านผู้ได้แก่ การศึกษาหาความรู้ ในเชิงของปราชญ์ ราชบัณฑิตย์
จะได้คิดพิจารณาเหตุผลที่แท้จริงของเนื้อหาสาระในเล่มนี้สืบไป ข้าพเจ้าหวังว่า
ผลงานที่ข้าพเจ้าทำขึ้นครั้งนี้ คงจะเป็นประโยชน์แก่โลกทั้งหมดที่ต่อการศึกษาหาวิชา
ศิลปศาสตร์ทั้งหมดไม่ว่ามากก็น้อย ฉะนั้นข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานถึงคุณแก้วทั้งสามดวง
ประเสริฐในสากลโลกนี้ เทพยดาอารักษ์หลักเมือง ทุกแห่งหนจะเป็นป่าไพรสนทิมเวศ
ท้าวเทศจาตุลา คุณวีระบุรุษกษัตริยาเธอท่านไท้ พระนางนาถไท้ ตรีศรี พระวิษณุกรรม
เรืองเดช ท่านพระคเนศ หมุนาฉาย คายจักสังฆราชาจารย์ อมอานขอให้ท่านคลบดินดาล
กิจการของข้าพเจ้าก้าวหน้า สุขเสริมเต็มตามคลอง มือทั้งสองข้างกำกราบ ด้วยสิริโสภาค
ให้ข้าพเจ้าแตกฉานในการทุกเมื่อ ขอให้ข้าพเจ้าเป็นในคลองธรรม ขอคุณวิสุกรรมนำแบบรู้
แจ้งแจจวิทยาการ อันโอฬาร สนิทานในขบถบาทคดีโลก คติธรรมอันชอบประกอบด้วย
ปัญญาอันเลอเลิศมีเพียร อาภีรตารดาชคุดังสุทธธาวาสมหาพรหมโอมอานเวทย์
มหามนต์ สิทธิกิจสิทธิกรรมมังสิทธิการยาตะดาโกล เกอูปัญญา ษัษยะ ษัษยะ ษัษยะ

อุทัยทอง จันทกรรณ

13 พ.ย. 2533

บทที่ 1

การทำลายรดน้ำ

ดำเนินตามหัวข้อของประกอบของการตกแต่ง แต่งประดับขึ้นเป็นองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมแต่โบราณกาล หากได้ค้นคิดขึ้นมาด้วย วิริยะ อุสาหะขันสุ่ม ละเอียดอ่อน ขวนขวายหาสิ่งทั้งหลายมาประดิษฐ์คิดแต่งเป็นรูปร่างแต่งแล้วด้วยปัญญาอันลึกซึ้งมุ่งหวังให้ความสง่างาม โบราณกาลจะเอาไม้ที่แข็งทนทานมั่นคง ไม้แก่ ไม้ต่างๆ ดังนี้ 1. ไม้ยูง 2. ไม้ยมเหาะ 3. ไม้ส้มกบ 4. ไม้ช่อนบางแห่งมีไม้จันทร์หอม เป็นต้น ไม้มาแล้วจะมาชะ คือ ฉ่าเป็นชิ้น ๆ กว้าง แคน หนา บาง ตามรูปภาพที่ช่างนึกคิดขึ้น แต่ก่อนนั้นเรื่องมือทำงานยังไม่มีเสียงทอ หาไม้มาผืนยังเป็นท่อนตุงอยู่ ไม่มีเลื่อยต้องเอามาชะ ฉ่าเป็นชิ้น ๆ หนาบางแล้วมาเอาขวานตอก มันจะมีขวานฟัน 1. ขวานตอก 2. ขวานลับ 3. ไม้เหมือนกัน เมื่อฉ่าออกกว้างแคบหนาบางตามจำนวนที่ต้องการแล้ว เอาขวานตอก ๆ ให้เกลี้ยง ต้องการจะให้มันเหลี่ยม คม หรือกลมตามต้องการแล้วจะจัดขึ้นรูปแบบ แต่ก่อนยังไม่มีเมตร เซ็นต์ จะวัด ต้องเอาศับ เอาศอก เอาวา ของใครของมันเป็นเกณฑ์เหตุที่เอาศับ เอาศอก เอาวา ของตัวเองเป็นเกณฑ์นั้นก็เพราะถือว่า สรรพสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตัวของมันนั้น แตนเป็นคนแต่งแปลงไว้ทั้งหมดแล้ว จึงมาเกิดครบสิ้นไปด้วยเวทย์วิทยา วิชาการต่าง ๆ จะมาสร้างโลกให้จบงานไปด้วยคุณธรรม จริยธรรมต่าง ๆ แตนจะเป็นผู้แต่งแปลงทั้งหมด อันนี้ที่กล่าวมานี้ มิใช่ว่าจะเป็นการชักชวนให้เชื่ออย่างมงายไม่ เพียงแต่นำเป็นตัวอย่างของการเชื่อถือตามโบราณเท่านั้นอันไหนมีเหตุผลเราก็ศึกษาพิจารณาเอา ที่นี้มาพูดถึงการขึ้นรูปทรงของตู้พระโคตรปฏิภนที่ถ่ายเอาแบบมาจากบ้านหินโงม อันเป็นบ้านเกิดของ พระวอ พระคา เสนาบดีพระเจ้าล้านช้าง พระเจ้าสิริบุญสาร ที่ยังหลงเหลือให้เราท่านได้ศึกษาถึงการเป็นมาของตู้พระธรรม อันมีรูปพรรณ สันฐานที่แสดงออกแฝงไปด้วยคติธรรม ศิลปะ วิทยาการอันเลิศแลบแจบใจของผู้ได้เห็นและศึกษารูปตู้ จะมีสองท่อน ท่อนบน ท่อนล่าง (ตู้พระธรรมแบบลายรดน้ำ) ท่อนบน คือ เรือหงายขึ้น ท่อนล่างคว่ำลง เรียกต่าง ๆ กันดังนี้ ท่อนบน เรียก บิวหงาย ท่อนล่าง เรียก บิวคว่ำ ตรงกลางจะเป็นเอวคอด จะมีไม้มาทับส่วนแบ่งตรงกลางเป็นสามเหลี่ยม เรียก ภาษา ศิลปห้องดินตะวันออกเฉียงเหนือ ว่า ไม้คูกง ข้างบนจะทำได้เข้ารูปกับบิวหงาย

มาครอบ (ปิด) เพื่อป้องกันแมลงสาบ หนู จะเข้าไปกัดคหนังสือ รวมความรูปลักษณะของ
 ผู้ขึ้นเมื่อเหมือนเรือนทุกพระธรรมสองลอยอยู่ในวิถสงสารนี้ ผู้ใดมีบุญวาสนาได้มาศึกษา
 มาเห็นมารู้ทบทพระธรรม นำเอาความรู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ นั้น มาปรุงแต่งให้เกิด
 แก่สังคม แต่ละยุคสมัยตามต้องการ ดังมีโบราณท่านมองการณ์ไกลมาให้เสื่อมเสียหาย
 จากมนุษย์ ผู้ที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็มี หลังจากการจัดเข้ารูปทรงเป็นตู้ ตามสัดส่วนนิ้วคว่ำ
 ข้างวาง กั้นกลางด้วยเส้นคิ้วควบ หรือเดี่ยวตามต้องการในรูปทรงแล้ว วิธีประกอบ
 การเข้าไม้ นั้น จะเข้าเป็นแบบเคี้ยวหัวเต่า บากเสียบหมู ตามถนัดในการเข้าลิ้มเข้า
 เคี้ยว ตะปูแต่ก่อนไม่มีจะคองเอาไม้เข้าที่แก่จัดมาเหลากลม ๆ ลงไฟให้สีเอาเหล็กแหลม
 เผาไฟจี้ลงระหว่างเคี้ยวเข้ากับเอาไม้เข้าที่เหลากลม ๆ ตามต้องการคองลงไปศดไว้
 ส่วนเหลือคดออกให้พอดีกับพื้นเพียงของหน้ากระดานแล้ว จัดหาเอาใบคองกล้วยแห้ง
 ยางรัก (น้ำเกี้ยว) เอาใบคองกล้วยแห้งมามาก ๆ จัดเอาสีโองจุดไฟเผาให้ขี้เถ้า
 ค้างอยู่ในโองให้ได้มาก ๆ ตามต้องการ ถ้าไม้เอามาเผาในโอง เมื่อเป็นเถ้าแล้ว
 จะปลิวหายไปหมด เมื่อได้ขี้เถ้าใบคองกล้วยพอตามต้องการแล้ว จะเอามาร่อนจากดูง
 (กระเปลาปาน) กระสอบป่าน เอากระสอบมามัดหึงปากโองแล้วเอาขี้เถ้าใบกล้วยมา
 เอามือคนไปมาตรงกระสอบที่มัดหึงไว้ในปากโอง ฝุ่นขี้เถ้า นั้นจะลงไปรวมกันที่ก้นโอง
 ละเอียดไม่มีกาก เมื่อร่อนขี้เถ้าพอกับความต้องการแล้ว ช่างจะจัดทำกระบะไม้ที่รองรับ
 จะทำคิสมขี้เถ้าที่ร่อนแล้วให้เข้ากับรัก วิธีทำกระบะไม้ที่จะผสมสมุนั้น กว้างแคบ
 ล้นยาวตามต้องการ เหมือนกระบะผสมปูนซีเมนต์ก็ได้ แล้วเอาขี้เถ้าคดมาเทลงในกระบะ
 แล้วหน้าเกลี้ยงลงไปผสมขี้เถ้าให้พวย ทำไม้พวย คนให้เข้ากันตามต้องการขึ้นเหลว
 พอรีดไปตามเนื้อไม้ทุก ๆ ส่วนสู่ให้ทั่วถึงกัน แล้วเอาไปเทไว้ในรมที่เราจัดไว้เป็นไม้
 ครึ่งสี่เหลี่ยมท่อนบนครึ่งด้วยกระสอบป่าน ทุบหน้าให้ชุ่มตลอดเวลาไม้ที่น้ำในกระสอบ
 หยกลงไปถูกเนื้อสมุกที่บมอยู่ข้างใน ถ้าหน้าหยกลงไปถูกเนื้อสมุกที่ยังไม่แห้งจะทำให้เป็น
 รอยปุ่ม เราจะต้องแต่งสมุกมาหีบร่อนขึ้นอีก ปลอยไว้หนึ่งอาทิตย์ ประมาณว่ารักสมุก
 แห้งแล้วก็จัดแจงขัดดูให้เรียบละเอียด ซึ่งโบราณยังไม่มีการคาสทราย จะเอาใบข่อย
 (ใบส้มท้อ) มาคากแคคให้แห้งแล้วจะเอาใบไม้ที่นั้นมาถูลงที่เนื้อสมุก ใบข่อยนี้จะมีลักษณะ
 สาก ๆ เหมือนกระดาษทรายทำการถูจนเสมอกันแล้ว จะทำการผสมสีกรองหน้ารักผสม

กับน้ำมันสน แต่ก่อนนั้นจะเอามาหุงกับน้ำมันยาง (น้ำมันขี้ยาง) ให้หมดน้ำที่ปะปนอยู่ในน้ำมันขี้ยางนั้น เราจะรู้ได้อย่างไรว่ามีหมดน้ำในรักและน้ำมันขี้ยางนั้น ดังนี้เมื่อเรารักน้ำมันขี้ยางผสมกับใช้หม้อดินต้ม (ตุ๋น) ไล่ไพล่อน ๆ ใช้พายคนไปเรื่อย ๆ ประมาณถึง 4 ชม. แล้วเอามาทดลองทดลองในก้อนอิฐปล่อยให้ถึงตอนเช้าของวันใหม่ ดูเห็นว่าคาสนิทสี ไม่ดำ หรือเป็นหมอกตามอิฐที่ทาแล้วนั้นคาสี หมายความว่า หมดน้ำในรัก ในน้ำมันขี้ยางแล้วใช้ได้ เราจะเอารักที่ทาแล้วนั้นทดลองให้ทั่วถึง บางคนก็ทาครั้งเดียว บางคนก็ทาหลาย ๆ ครั้ง ตามความเหมาะสม และต้องการแล้วปล่อยให้แห้งสนิทหนึ่งอาทิตย์ แล้วชักเงา วิธีการชักเงาแบบโบราณจะเอาเชือกวางมาตัดเป็นชิ้น ๆ ละประมาณ หนึ่ง - สองข้อมือ แล้วเอาดินเหนียวดินโพนปลวก มาทุบตากแดดให้แห้งแล้วแบ่งเป็นสองส่วน อีกส่วนหนึ่งมาค้ำใส่ครกให้ละเอียดแล้วร่อนด้วยกระสอบเหมือนร่อนขี้เถ้าใบคองกล้วย ที่กล่าวนำแล้วพอความต้องการแล้วเอาแกลบ (เปลือกข้าว) มาคลุกเข้ากันใช้น้ำมันผสม นวดเข้ากันให้เหนียว พอปั้นเป็นก้อนแบนๆ เหมือนข้าวแล้วผึ่งแดดให้แห้ง แล้วเอามาเผาไฟให้สุกเก็บออกมาให้เป็นแล้ว มาบค้ำให้ละเอียดร่อนเอาอีกด้วยกระสอบ วิธีทำเหมือนร่อนขี้เถ้าใบกล้วยที่กล่าวนำ แล้วเอามาผสมกับดินที่ร่อนแล้วนวดค้ำเข้ากัน ไม้ค้ำมีอากาศ ดินที่ผสมแกลบปั้นแห้งและเผาเอามาบดร่อนเอาผสมกับดินอีกส่วนที่แยกไว้นี้ โบราณว่าผสมเชื้อเพื่อป้องกันการแตกข้าว ที่นี้เราเอาดินที่นวดเข้าเชื้อแล้วนั้น มาปั้นเป็นรูปจอกแก้ว มีโพรงข้างในผึ่งแดดให้แห้ง แล้วเอาแกลบรองลงไปเป็นรูปแก้วที่ปั้นนั้นโบราณ เรียกว่า เป้า หลังจากแกลบรองลงไปเป็นเป้าแล้วเอาเชือกวางที่ตัดเป็นชิ้น ๆ ยัดลงไปเอาแกลบยัดรอบเชือกวางให้รอบ และปั้นเป็นฝาเหมือนกันกับชิ้นเป้ามานิดครอบอีกที แล้วเผาไฟให้ไหม้เป็นถ่านแดงประมาณว่าไหม้ทุกหมัด จนเป็นถ่านแล้วเอาออกมาปล่อยให้เย็น แล้วมาบค้ำให้ละเอียดด้วยโกรงบดขี้เถ้าให้เป็นฝุ่นใช้มือแคะเอาฝุ่น เชือกวางที่บดแล้วมาลูบไปตามพื้น ๆ ทารักในตู้พระธรรมให้ทั่วถึงโดยดูไปดูมาอยู่นั้น จนเป็นเงาแล้วใช้น้ำมันถั่วมาทา เช็ดลงไปหลาย ๆ ครั้ง สุดท้ายก็ใช้ฝุ่นเชือกวางทดลองไป เช็ดออกให้หมดแล้วก็ใช้ได้

**วิธีการทำสมุด ไม้สมุด เพื่อทำเป็นลายรดน้ำ ในตู้พระธรรม ตู้พระไตรปิฎก
หอไตร**

วิธีทำลวดลายประกอบลงตามตู้พระธรรมนั้น ข้างที่ออกแนบตามความคิดอันสูง
ด้วยจิตศิลปะ ศิลปสมาธิ ปัญญา (ตามรูปแบบตู้พระธรรมใบนี้ เป็นรูปสิง (หนุมาน) และ
สัตว์ต่าง ๆ มีรูปมอม และลวดลายดอกเครือเถาวิหกกนก หนู หนูค่างควาว (เจีย)
จับจ้องเจ็ดเจ็ยเข้ารว้งรัง นิยว่าผู้ที่วางลวดลายมีความนึกคิดประดิษฐ์ตกแต่ง โดย
อาศัยธรรมชาติที่เป็นจริงเอามาบรรจุไว้ในตู้พระธรรมใบนี้ ไว้อย่างเหมาะเจาะ
เพราะหวัง ยิ่งก่อนคนผู้มาจากศิลปะสมาธิปัญญาจะสร้างงานอันนี้ไม่ได้ อันนี้เป็นเหตุผล
ตามผู้เขียนวินิจฉัยออก ผู้เขียนหนังสือรวบรวมวิทยานิพนธ์ ที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ถือว่า
บรรพชนผู้คิดทำตู้พระธรรม ตกแต่งลวดลายองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมนี้เป็นครูอาจารย์
ผู้ชาญฉลาด นึกคิดประดิษฐ์สร้างไว้แก่มวลมนุษยชาติ ด้วยวิริยะ อุตสาหะ อันเป็น
กุศลที่แท้ รูปหนุมานเคยเป็นทหารเอกของพระราม ในเชิงยุทธวิธีในการรบเร็วคิดมา
ดำรงค์ ในกรุงลงกาให้เป็นจุด นำชัยชนะให้กองทัพฝ่ายพระราม พระลักษมณ์เสด็จมา
นึกศิลปะ ท่านนี้เห็นความสำคัญของหนุมาน จึงคิดเอารูปหนุมานมาเขียนประดับลงไว้
เพื่อให้เป็นรูปธรรมรักษาพระศัมภีร์ปิฎก คำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ชั่วนิรันดร์
โบราณจารย์ ผู้ออกแบบยังคิดไปอีกว่า อันที่อยู่ของหนุมาน (สิง) ต้องอยู่ป่าตาม
ต้นไม้ ธรรมชาติจึงเขียนลวดลาย คือ ไม้ใบเถาพร้อมนกหนูเข้าประกอบกันอีกด้วย
เมื่อคิดออกแบบไว้ใจของท่านนี้ไว้แล้วก็เตรียมทำน้ายาหระदान ยาหระदान
ตัวหระदानนี้มีนจะ เป็นก้อนเหมือนก้อนหินน้อยใหญ่ จะมีขายตามร้านขายยาจีน เป็นก้อน
สีเหลืองไปซื้อมาแล้วเตรียมเอาก้อนหินเหมือนหินผ่นยาฮากไม้โบราณ มาเอาขึ้นใหญ่
พอสมควรมารองรับเอาน้ำมาใส่พอประมาณ เหมือนจะผ่นยาแล้วผ่นหินหระदानสีเหลือง
กับดินค้ำกรองผ่นนั้นแหละ จนหมดหินหระदानตามแต่ต้องการพอใช้กับเนื้อที่ ๆ เราจะ
เขียนน้ายาหระदानนั้น ๆ เมื่อผ่นหระदानหมดแล้วก็ล้างดินรอนผ่นนั้นให้สะอาด
เอาเก็บไว้บดออยตะกอนสีเหลือง นอกในพื้นชั้นดูหน้าน้ำจะเห็นเป็นสีทอง (เป็นค่า)
แล้วค่อย ๆ รินน้ำออกจนหมดค้ำให้ยังเหลือแต่ผ่นที่เป็นตะกอนที่เหลว ๆ อยู่แล้วหาหน้า
กระดาษ หรือภาชนะมารองแล้วเทผ่นตะกอน หระदानลงใส่ภาชนะนี้ตั้งแคว้นให้แห้ง

แล้วเอามาพูด เอาผู้นั้นเก็บใส่ขวดโหลไว้ห้าห้า ไม่ให้ถูกอื่น ที่นี้เราก็เตรียมหาภาว
 กะดิน กาวหุงปลา ยางมะขวิด ผักส้มป่อย เอาภาวกะดินมาคั้นน้ำให้เคียวคกลงมา
 เหนียวใส่ภาชนะตามต้องการ เอาภาวกะดิน กาวหุงปลาแช่ลงไป เอาผักส้มป่อย
 มาคั้นเอาน้ำใส่พอประมาณจะใช้คั้นให้เดือด แล้วมากรองใส่ขวดโหลไว้ เอามะขวิดมา
 เอาช่างไว้แล้ว หาถ้วยมารองผสมเอาผู้นั้น หอระคานใช้ช้อนนึ่งกอกออกมาใส่ถ้วย แล้ว
 ตักเอาน้ำคั้นกาวหุงปลาใส่ลงไปในตัวที่ใส่ผู้นั้นหอระคาน ตักเอาน้ำส้มป่อย ใส่ลงไป
 เอาช่างมะขวิดใส่ลงไปคนให้เข้ากันอย่าให้เหลว และชันจนเกินไปประมาณเอาเอง
 ภูกันเบอร์ซูบน์ จุ่มลงไป มาบีคูลงในแผ่นรักในตู้พระธรรมที่เราเตรียมไว้ นั้น ปลอຍให้
 แห้งแล้วสังเกตดูว่ารอยที่เข้าภูกันลากไปนั้น เสมอไม่แตกไม่ร้าว ไม่หลุด หมายความว่า
 เราผสมนั้นใช้ได้ ถ้าหากว่ารอยที่เราเอาภูกันจุ่มยาหอระคานนี้แตก ร้าว หรือหลุดออก
 ไม่จับพื้นรักนั้น หมายถึงว่า กาวไม่พอให้เคียวค้ำกาวที่แช่ลงไปอีก ถ้ารอยที่ขีดลงไป
 ด้วยน้ำยาหอระคานแตก ร้าวแต่ไม่หลุดออกมาหมายความว่า กาวมากไป ต้องเคียวค้ำคั้น
 ผักส้มป่อยลงไปจนไม่แตก ร้าว ไม่หลุด แปลว่าใช้ได้ ที่นี้เราแต่งน้ำยาหอระคานได้ตาม
 ต้องการพร้อมอุปกรณ์ในการเขียนภูกันน้อย ใหญ่ตามต้องการ ภูกันเบอร์ซูบน์ สำหรับขีด
 เส้นเบอร์ใหญ่ถมพื้นของลายตามต้องการ โบราณท่านจะเขียนสวดเลย จะกี่วันก็เดือน
 ท่านจะเขียนไปเรื่อย ๆ จนเสร็จ แต่มีปัจจุบันนี้หลังจากทำรักเสร็จ ยึดชักเงาเสร็จ
 เตรียมยาหอระคานเสร็จ แล้วจะเขียนออกแบบใส่กระดาษลอกแบบให้ครบบริบูรณ์
 ไม่มีผิดพลาดตกบกพร่องแล้ว เอากระดาษสองแผ่นซ้อนกัน ที่เขียนลายนั้นมาวางลงใน
 พื้นซุกที่หนา ๆ แล้วใช้เข็มแทงรูลงตามลวดลายให้หมด โดยทั่วถึงแล้วเอากระดาษ
 ลายที่ปรุรูให้ทั่วถึงมาวางตรงลงตามแบบตู้พระธรรมที่เราเตรียมไว้ ใช้คอคคืดคั้ง
 กระดาษให้อยู่ตัวแล้ว เอาผ้าขาวประมาณหนึ่งคืบมา เอาสีฝุ่นสีขาวห่อมีดเป็นลูกประคบ
 เอาช่างรดห่อผู้น้ำข้างในแล้ว เอาห่อประคบผู้นมาคืบ ๆ ไปตามเนื้อลายที่วางอยู่บน
 แผ่นรักที่เราเตรียมไว้แล้ว จนทั่วถึงตามต้องการของเราแล้วค่อย ๆ คึงคอคที่เราคิด
 คั้งกระดาษออกจากแผ่นลายดูว่ามีที่ขาดตกตรงไหน เห็นเป็นลวดลายชัดเจน จะตามขีด
 เส้นได้ไหม ถ้าตามขีดเส้นได้ก็ใช้ได้ ถ้าไม่เห็นเส้นลวดลายเลย เราก็ต้องปรุลายใช้
 เข็มแทง ๆ ไปตามลายให้ลึก เพื่อสีฝุ่นจะได้ลงไปตามช่องไปจับแผ่นรัก แล้วจะสะดวก

ในการคัดเส้นลาย ที่นี้เมื่อตรวจดูว่าการปลูกลายใช้ได้ตามแผนรักในตู้พระธรรมแล้ว
 เราก็ใช้ภูกันเบอร์ศูนย์คัดเส้นไว้ทั้งหมด และทั่วถึงกัน วิธีการเขียนคัดเส้นนี้ก็สำคัญ
 อย่างว่าเนื้อที่ ๆ จะเขียนมันกว้างเราจะวางขลุ่ยมือลงไปก็จะทำให้พื้นที่ลงพื้นคัดเส้น
 ลายละเอียดอ่อนเนียนไป ทั้งนี้เราต้องเตรียมไม้ มาว่าเขาเรียกไม้นี้ว่า สะพานมือ
 เมื่อเอามือไปวางก่อนจะเขียนและลากเส้นไปมา เมื่อไม่มีสะพานมือเราไปเขียนนาน
 เข้ามือเราต้องสั่น จะทำให้เส้นที่คัดและถมมันไม่คม เราจึงใช้สะพานมือเป็นทางออก
 หักถ้าวแล้ว ที่นี้หากว่าเราคัดเส้นลายเสร็จแล้วก็ถมพื้นที่จะเป็นช่องไฟให้ทั่วถึง
 ช่างบางคนก็ต้องการพื้นโปร่ง ๆ ช่างบางคนก็ต้องการทึบ ๆ ความแตกต่างนี้ เมื่อเรา
 คัดเส้นถมพื้นให้เนียนแล้ว เราก็เตรียมทำรัก ๆ อันนี้ ชื่อว่ารักเข็ด รักเข็ดนี้เราจะ
 เอาน้ำมันสนผสมให้จาง ๆ แล้วเอาสาธิตูบรักที่เตรียมไว้มันแต่บ้อย มาเข็ดลงเบา ๆ
 ความพื้นลายที่เขียนแล้วถมหอรระคานไว้แล้วมันให้เบา ๆ ไม้ที่กุด หรือจะทำให้หยาบ
 หอรระคานนั้นหลุดออกได้ เมื่อเข็ดดูไปที่ทั่วถึงพื้นลาย ลายที่เราถมยาระคานนั้น
 แล้วเราก็เอาสาธิตูบมาค่อย ๆ เข็ดเบา ๆ ไปประมาณหลาย ๆ ครั้งเกือบจะว่ารัก
 เข็ดที่เข็ดลงไปทั้งหมด แล้วจึงเอาแผ่นทองเปลว (ทองคำเปลวร้อยเปอร์เซ็นต์) คัด
 ทาบลงไปไปตามที่เราเอารักเข็ดลงไป แล้วให้แผ่นทองติดกันเป็นเคือก ๆ ไป ไม้ที่
 ขาดหรือโหว ก็เก็บดูทั่วถึงกันแล้วก็เอากะดาษบรรจุทองเปลวชุบน้ำเป็นแผ่น ๆ มาปะ
 เรียงกันให้ทั่วพื้นที่คัดทองไปแล้วนั้น เมื่อเห็นว่าเอากะดาษห่อทองชุบน้ำปะทั่วถึงแล้ว
 ทุกอย่าง เราก็เอาชันเส็กสกัดน้ำค้อยเทศาคาใส่พื้นคัดทองปะกระดาษไว้หน้าให้หลุดออก
 ไปได้หมดแล้วเอาสาธิตูบ ค่อย ๆ ถูเบา ๆ ไปตามเนื้อรัก ที่ไหนหอรระคานยังไม่หลุดก็จะ
 หลุดออก ที่ไหนยังไม่หลุดก็หมายความว่าตัวลายที่จริงจะยังอยู่ อันนี้เรียกว่า วิธีทำ
 การประกอบลายรดน้ำ ใจเป็นองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมของไทยเรา หลังจากสาธิตูบ
 เรียบร้อยแล้ว ก็ปล่อยให้แห้งใช้ได้แล้ว ของจบบรรยาย วิธีการทำลายรดน้ำใส่ตู้
 พระธรรมไว้เพียงนี้

บทที่ 2

การแกะสลักตู้พระธรรม

ที่เขียนผ่านมาแล้วเป็นวิธีทำลายรดน้ำ และแรงคลาไจของปีกศิลป์ที่ดี และไม่
พร้อมทั้งคุณประโยชน์ของศิลปต่าง ๆ

ต่อไปนี้เป็นวิธีแกะสลักลวดลายศิลป์ ลงในเนื้อไม้ ในตู้พระธรรม หอไตร หรือ
ธรรมมาศ รางอุโบสถ วอ หรือเสลียง ก็ได้ตามต้องการของช่างที่จะทำการตกแต่ง
ในที่นี้จะกล่าวเรื่องการตกแต่งลวดลายลงในตู้พระธรรม ตามแบบทรวดทรงโบราณ
ถ่ายจากบ้านหินโงม จ.หนองคาย เป็นศิลปะสมัยล้านช้าง รุ่งเรืองมาแล้ว มีช่างเขาว
เหลาเกี่ยว มีปราชญ์ราชบัณฑิตยมาต่อคิด ยังเห็นแต่ร่องรอยพอให้เป็นบรรทัดสืบมา
การแกะสลักลงในสัมภาระ อันเหมาะอันควรที่แสดงออกถึงจิตใจ ปัญญา ความเพียร
ความอดทน มุ่งมั่นทำงานนั้นจนงามดี มีประโยชน์ เป็นที่ดั่งตาต้องใจโน้มเข้าจิตใจ
ของผู้ที่ได้พบเห็นทำให้เกิดศรัทธา ความเชื่อถือในรูปธรรมและมีคุณธรรมเลิศเลอนำมา
ด้วยปรัชญา นำมาซึ่งหนทางและหมากผลเพิ่มพูน ความนึกคิดและทรงจำนำไปสู่ความ
พร้อมเพรียงชุกแห่งจารีตประเพณี ศิลปกรรมวัฒนธรรมอันมีค่าที่รักนงรักเฝ้าพิทักษ์
ท้องถิ่นของตนเหล่านี้เป็นต้น ก็แล้วแต่ส่วนวัฒนธรรม ศิลปกรรม จารีตประเพณีนั้นแหละ
ที่คอยยึดเหนี่ยวไว้ไว้หรือ ฉะนั้นเราท่านทั้งหลาย ควรจะได้ศึกษาศิลปวัฒนธรรมของ
ชาติไทยเราให้ลึกซึ้ง และฝังแน่นในจิตใจไม่หลงไหลในวัฒนธรรมต่างชาติที่ระบาค
เข้ามาในหลายรูปแบบ อย่าเป็นคนมีก๋ายจนเกินงาม ที่พูดมานี้เพื่อแนะนำชาวเรา
ทั้งหลายให้รักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติให้รุ่งเรืองสืบไปเทอญ

การแกะสลักลวดลายตกแต่งเป็นองค์ประกอบเข้ากับเนื้อไม้ ก็มุ่งหวังอยากให้
คงทนถาวรสืบไปนั่นเอง บรรดาปราชญ์ชาติ ศิลปะจึงคิดประดิษฐ์ตกแต่งลงในเนื้อไม้

วิธีการที่จะจัดทำไม้เนื้อแข็ง ไม้ประดู่ ไม้มะค่าโมง ไม้สัก หรือไม้ค้อ ไม้ยูง
มาเมื่อตามต้องการนั้น ยาว กว้าง แคน หนาบาง ตามแต่ช่างผู้จะทำการแกะ
ถ้าอยากได้ลวดลายนูนต่ำก็ใช้ไม้บาง ถ้าอยากได้ลวดลายนูนสูงลอยตัวสลับซับซ้อน
หลายชั้น ก็ต้องใช้ไม้หนา ถ้าใช้ไม้หนาต้องเก็บไว้ให้อยุกับที่ ถ้าจะยกไปย้ายมาเพื่อ
ความสะดวก ต้องใช้ไม้บาง อย่างว่าเราจะทำโรงอุโบสถ วอ เสลียง เป็นต้น

แต่นี้จะพูดถึงการแกะลายลงในตู้พระธรรม ตู้ใส่พระไตรปิฎก เอาไม้บางพอกวารก็ได้
 หักแต่งไม้ให้รูปทรงแล้วว่าเราจะลงลายลงไปนั้น จะมีแต่ลายส่วน หรือมีภาพตัว
 ประกอบเข้าไป อันนี้ก็แล้วแต่ความเหมาะสมงามของช่าง ที่แรก วัสดุแรกเนื้อที่จะ
 แกะลงใส่กระดาษ แล้วกอบบี๋ลายไม้ได้สองแผ่น ๆ หนึ่งเอาติดทาบลงใส่เนื้อที่จะแกะ
 อีกแผ่นหนึ่งเอาไว้ดูคอนแกะไป ลายที่เราแกะไปนั้น อยู่ในตำแหน่งใดของลายทั้งหมด
 ผู้นั้นจะได้รูปร่างครั้งเราอาจลืมคอนล้มโครงลาย ว่าอันไหนซ้อนอันไหนทับจะได้รู้
 ฉะนั้นเราจึงต้องทำเป็นสองแผ่นไว้ ที่นี้มาพูดถึงเครื่องมือที่จะเอามาแกะสลักนั้น ต้องใช้
 สลักเหล็กที่จะเอามาตีลงนั้นต้องแข็งพอสมควร ส่วนมากจะใช้เหล็กหนบรตมาผ่าเป็น
 ชิ้น ๆ ความต้องการแล้วมาตี สลักแบบเราก็เอาตามแบบในตัวของเราที่ทาบ แต่งประกอบ
 มาให้แล้ว คือ วัสดุเอาตามเส้นมือของช่างช่างหนึ่ง ๆ ไม้เอาทำนิ้ว มันจะได้สิ่งโกบ
 ทำดวง แบ่งทำดวงเป็นดวงละสองเส้น หักแต่งตะไบสีตามรูปแบบเส้นนิ้วมือ ก็จะครบ
 เป็นนิ้วโกบ 15 เส้น เราจะใช้สิบสองบาทกลมขึ้นไป หลาย ๆ บาททำกลม
 ความต้องการ นอกจากนี้เราก็เอาสี่ข้อตรง นิ้วเอจนวนหัวเส้น แต่ทำหัวแบนได้
 5 เส้น อีก 5 เส้นนั้นมาแบ่งครึ่งกันได้อีกสิบห้าเส้น น้อยใหญ่ตามต้องการ ตะไบสี
 ไม้ให้เข้ารูปทรงเพียงตรงผืน-สับไม้ให้ตัดที่แล้ว เอาชุบน้ำแข็ง วิธีชุบเหล็กให้แข็งนั้นสำคัญ
 เอาตัวเผาไฟทางจะเป็นคมดีว่าให้แดง แล้วใช้คีมคีบมาวางไว้ประมาณความแดงของ
 เหล็กหรือทอง พอเป็นสีใบทองกล้วยแห้งแล้ว เอาคีมคีบเอาคมจุ่มลงในน้ำ ที่เราจะชุบ
 ประมาณ 1 นาที ยกขึ้น 1 นาทีแล้ววางลงแช่น้ำทั้งหมดลงเลย ทำดังนี้ทุก ๆ เส้น
 แล้วจึงมาสับ (ผืน) ไม้คีมวิธีผืน (สับ) ไม้คีมทำดังนี้ ถ้าไม้ตรง สลักแบบ ๆ เราจับไม้
 แบบลงไม้ให้เสมอกับระดับหินอีก จนเห็นว่ามันคมแล้วพลิกอีกหน้าสอง พยายามขอ (ผืน,
 ๑) เบา ๆ เรียกว่า ขอ เอาคม และมาทศสองเอาคมแล้วชุบกับเส้นมือ ถ้ามันสั้น
 แปลว่า ไม้คม หักผืน (สับ) ไปจนคม ถ้าเอามายูคเส้นเข้าแล้วใช้แกะสลักไม้
 หักผืน (สับ) เรื่อย ๆ จึงจะเป็นช่างที่เจริญก้าวหน้าไปได้ในการประกอบอาชีพด้านนี้
 ถ้าเป็นคนเกียจคร้านผืนไม้ คนนั้นจะหาความเจริญทางช่างไม่ได้เลย

ที่นี้มาพูดเรื่องการลงมือและเราต้องเตรียมข้อตกลงไว้ที่เหมาะสมไม่หนัก
 เกินไป ไม่เบาเกินไปให้พอดีกับตัว ที่ยกขึ้นและทุ่มลงใส่ตัว มือข้างหนึ่งกำมือให้แน่น
 มือข้างหนึ่งประคองไว้ให้ตรงตามรูปลักษณ์ของลาย อย่างที่คมลิวเขาไปเขามา เรา
 ต้องเอาหัวใจ คอ ใจ กาย ความเพียร ความอดทน มารวมไว้อยู่แห่งเดียว
 งานนั้นก็จะสัมฤทธิ์ผลออกมาตามที่เราเอาสมาธิ ปัญญา ศิลการรักษาทิ้งไว้ในขอบเขต
 ลวดลาย ผ่านไปว่าตรงไหนเราจะเอาไว้เป็นตัวลาย ตรงไหนจะเป็นหลังของลาย
 ตรงไหนจะเป็นแม่ลาย ตรงไหนจะเป็นลูกลาย ตรงไหนจะโค้ง ตรงไหนจะตรง
 ตรงไหนจะพลิกแพลงเหล่านี้ รวมความแล้ว มันก็เอาศีล สมาธิ ปัญญา ขันติ
 ความเพียร ธรรม ธรรมทั้งห้าดวงขึ้นนี้ และเป็นกรอบของช่างศิลป์ให้บรรลุถึงเป้าหมาย
 คือ ความงาม ความละเอียด ความประณีต นำยี่ดถิวศวรรษได้ การเจาะช่อง
 พื้นของลายนั้น เราจะทำลวดลายเป็นแบบลายชั้นเดียวเรา จะใช้สวานแทงลงตามที่
 กำหนดว่าจะเอาสักกี่เซนต์ เราเอาดอกสวานไฟฟ้าลงถึง ตามกำหนดคามช่องของลาย
 ให้หมด แล้วเราก็เริ่มเอาลิวเจาะแต่งส่วนต่าง ๆ ที่คมสวานไม่เข้าถึงเอาออกหมด
 ตามแบบที่เราเขียน แล้วเรามาลบเหลี่ยมของลายนั้น ตามที่เราเขียนไว้ชั้นไหนซ้อน
 ชั้นไหนอย่างไร บางแห่งตัวลายตามแบบที่เราเขียน บางอย่างที่เราเขียนไว้มีบางแห่ง
 ก็เต็ม หรือตัดคอนให้เหมาะสมตามความโค้งของลายที่เป็นส่วนขยายออกไปจากหน้าไม้
 ค่าสูง ทั้งนี้ก็อยู่ที่หัวใจของช่างเป็นคนกำหนดขึ้น การใช้ลิวน้อยใหญ่ทั้งหลายนั้น
 วิชาว่าจะจำกัดแค่จะสับอย่างเดียว มีทั้งสับ มีทั้งเซาะ เจาะ จั้ม ึงค บูดเหล่านี้
 ใช้ทางแบน ใช้ทางตะแคง ใช้ทางคว่ำ ใช้ทางหงายของลิว ฉะนั้นอาจารย์ผู้ฝึกสอนวิชา
 ศิลปะแขนงนี้ ท่านจึงบอกเป็นความคิดไว้ว่า เมื่อทำงานอันนี้แล้วจำพวกเครื่องมือ
 ในการทำงาน เมื่อมีคนมาดูขณะทำงาน ห้ามคนมาจับเล่น เครื่องมือต่าง ๆ เด็ดขาด
 ห้ามพูดคุยกันเป็นเวลาทำงาน ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เพื่อไม่ให้ใจจาง หัวคิด ปัญญา
 ความเพียร ความตั้งใจ ของช่างนั้นหันเหออกจากงานไปทางอื่น ความคิดของช่างต้อง
 ตั้งมั่นวากนอยู่ถึงงาน ถ้ามีธุระจำเป็น ต้องหยุดงานออกไปพูดคุยกันต่างหาก ถ้าผู้
 มาพบสนิทสนมกันพูดคุยกันที่ทำงานพูดกันไปคุยกันมา มือก็จับขึ้น เครื่องมือเป็นคันว่า
 ลิวชั้นเดียวเอาไปึงคตรงนี้ เอามาถูคมลิวข้าง เอาไปแคะเสียบมือข้างเหล่านี้แหละ

เป็นเหตุที่สร้างความไม่พอใจให้ช่าง แต่ด้วยมรรยาท บางคนเขาก็ไม่พูด เจ็บไป
 บางคนก็มาขอมือเครื่องมือเหล่านี้ เมื่อช่างทำงานไปเครื่องมือทุก ๆ ชิ้นจะต้องใช้
 ตลอดเวลา หากมีคนมาหยิบไปเช่นนั้น เมื่อต้องการขึ้นมาก็ไม่มีความตั้งใจจะทำงาน
 นั้นก็หลุดเสียเวลาไป การใช้ลิ่วเจาะที่จะเป็นพื้นของลวดลายนั้น ๆ มันจะมีเป็นระยะ
 เบา ๆ และบาดเคาะแรง บางแห่งก็จะมีการเขาะเบา ๆ บางแห่งก็เขาะแรง
 บางแห่งที่จะมีงัดและสังเกตทางของเส้นไม้ ที่จะใช้ลิ่วให้ตัดเส้นไม้อยู่เสมอ ที่ไหน
 เป็นคาน้ำ ไม้สน (ไม้สน, ไม้ไผ่ทางเดียวกัน) เราจะต้องเอาหัวคิดมาลูบไล้ว่าเรา
 จะค้นคิดตัดแต่งอย่างไร เพื่อไม่ให้แตกแตกและฉีกไปบนเนื้อที่ ๆ เราจากัดจะให้
 เป็นตัวลาย สดสีสัมปชัญญะ คอยประคองให้อยู่กับงานตลอดไป การทำงานการแกะสลัก
 ตามที่ผู้เขียนเคยประสบผ่านมา นับว่ายุ่งยากเอาการเลย เพราะอะไร เพราะเรา
 ต้องรับผิดชอบสูง ผลงานที่ออกมาที่สูง เหตุที่มารับผิดชอบสูงนั้น ก็เพราะการแกะสลัก
 ลงไปบนเนื้อไม้ มีแต่เอาออก การเอาออกต้องคิดหาให้แน่ ๆ ก่อนว่าที่เอาออกนั้นถูก
 น้อยหรือมาก เพราะเอาออกไปแล้ว ถ้าผิดแล้วเราจะเอามาเพิ่มเติม นั้นยากมาก
 ฉะนั้นจึงนับว่าวิชาการด้านนี้สูงมาก ด้านสร้างสรรค์จะทางกาย ทางใจ ความเพียร
 อุตหม หากว่าเป็นเพราะเหตุบังเอิญด้วย เป็นต้นว่าสับลิ่วเป็น (แฉลบ) ไปถูก หรือ
 ถูกตรงที่เป็นคาน้ำ หรือไม่มีรูป (หู) มาในตัวเรา ต้องหาวิธีแก้ หนึ่งในเราจะเปลี่ยนแปลง
 รูปทรงตรงที่ถูกเสียนั้นไปในลักษณะใด หรือจะเอากาวหรือไม้ มาทาบบลงใช้กาวติดไม้
 ให้สนิทแห้ง และแกะทับแทนก็ได้ แต่ต้องทำให้แนบเนียนไม้ให้เห็นรอยต่อการแกะ
 ตัวลายคดแต่งตัวลายเบื้องต้นเราจะต้องสร้างโครงสร้างก่อน คือ สับแต่งให้เป็นโครง
 แต่ต้นลำ ยอด การสับซ้อนกันให้ได้ที่ก่อนอย่างนี้ก็มี หรือบางคนก็จะสับเจาะพื้นของลาย
 เสริม เรียบร้อยก่อนก็มีอันนี้ไม่จำกัดแล้วแต่ความถนัดของวิศวกรของมัน ที่นี้มาพูดถึงการ
 แต่งตัวลาย จะเป็นลายกนกหรือลายดอก ลายเถาก็ตาม เมื่อเราจับตัวลายแต่ละตัวไป
 มันจะมีต้นลาย หลังลาย ท้องลายแม่ลายลูกซ้อนของยอดลาย ปลายของลายอย่างเรา
 จับแต่งตัวลายตัวหนึ่งเรา ต้องคะเนสังเกตหลังของลายท้อง ของลายส่วนโค้งทาง
 ท้องลาย และหลังลายนั้น เข้ากันหรือยัง ถ้ายังไม่เข้ากันเราก็เอาดินสอดำมาขีดส่วน
 โค้งทางท้องลาย หลังลายให้เข้ากันแล้วจึงใช้ลิ่วสับส่วนเหลือจากส่วนโค้งทั้งทางท้องลาย

และหลังลายฟ้าฟ้าตีแล้ว ตรงกลางของลาย เราจะแบ่งเป็นลูก ๆ ซ้อนเส้นซ้อนก็เส้น ความธรรมดาแล้ว จะฟ้าผ่าเส้นซัดต้องส่องเส้นควบกันไปดูแล้วจะเด่นชัดและมีคุณค่าน้ำหนัก กว่าเส้นเดี่ยว ในขณะที่กำลังตกแต่งความประณีตนี้ เราต้องใช้สติ ปัญญา วิริยะ ชนคติ เพิ่มร้อย เพื่อทำงานนั้นเด่นดี และเรียบร้อย คอนนี้เราจะมีเขาะมากกว่าสิบ และมี เดือน ปาดมาเข้าในขณะนี้ ต่างจากการสับเงาจะขึ้นอีก บางทีส่วนไหน จะทำผิดพลาด สะบัด เราต้องเอาความเพียรถึงที่สุด จึงจะบรรลุถึงเป้าหมายของศิลปะ มิใช่ที่เรา ทำเพื่อแต่ค่าแรงงานอย่างเดียวเหมือนช่างบางคน ที่มุ่งทำงานเพื่อเงินอย่างเดียว ช่างคนนั้นประกอบไปด้วยอุกฤษฏกรรมในทางผิด มีแต่ความโลภมากอยากในทางผิด ถูกจิตผิงใจไปไปตามร่างกาย เกิดความขี้เกียจมีกงาย เปิดช่องโหว่ให้วิชาเข้าครอบ ครอบห้ายก็ไปไม่ถึงจุด คือ มีสุข มีอยู่ มีกิน เหล่านี้ เป็นต้น บางคนไม่เข้าใน ธรรมก็จะมองว่าช่างอุทัย นั้นพูดเรื่องแกละสลัก การช่างศิลป์ต่าง ๆ ก็ยังวางนอนดูแต่ใน ศิลธรรมเรื่อย ๆ ซ้ำซาก ถ้าจะพูดแล้วถึงเหล่านี้เชื่อมโยงถึงกันเราจะพูด จำเพาะ นั้นมันก็ขาดเหตุและผลไป ศีลนี้มาพูดถึงเรื่องหัวประกอบลายประดับ ในองค์ประกอบ ของสถาปัตยกรรม เป็นต้นว่าตัวเทพ เทวดา อินทร์ ยม นาค หลายโกธราภ (หลายส่วน) ในชาดกนิทานอันเป็นจินตนาการ ความคิดประดิษฐ์ตกแต่งให้เข้ากับสภาพและท้องถิ่นนั้นๆ มากน้อย แล้วแต่หัวอย่างในท้องถิ่นนั้น มีความเห็นและเชื่อถือในวัฒนธรรมท้องถิ่น เขาจะเคยได้เห็นได้ฟังมหาชาติ พรรณาเรื่องความงามของนางเอก มีนางมีศรี ความ งามของมีศรี ความวรรณกรรม ท่านองภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่าได้ดังนี้ "นางมีศรี สีสีส แยมทองผายแก้ม เปรียบผิวค่า (ทองคำ) สองคาค่าดีดูปอด แขนสอดส่าย ออกไช่พัน มีอัสชะซ้อน เนื้อเกลี้ยงฉอน ผิวขาว ๗ ลักษณะดี ควรคาดเป็นลูกท้าว มีพระราช มิ่งเมืองนางก็ประดับประดาเครื่องเครื่อง เกสร่าลีล่องซ้องปีกแหม่มดอกไม้ แหม่มเหม็นหัดเกล้า หอมช่วงเข้า เข้าทางวิวรรณ์ใจเมื่อนางกายแขนนางไปเชื้อเชื้อ เชื้อเชื้อเป็นดังนื้อ ดังเทียนดัง ชิงเหลาเลาเคียงกลมฉอนช้วน ช้วนแล้ว ฉอนกินนารี กินนาคอน ห่อนแล้วฉอนส่องปาน มียศศักดิ์สมการเป็นเจ้าสร้างฝูงไพร่ช้าง หากใจ จงปีกาครหา นางก็เด็กเอง คะสุริโยธัย แค้นขึ้นฟ้าสะบัดอีกสะบัดทอดคนตาย"

ชั้นนี้ที่เอาเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่นของชาติไทยมาลงไว้ให้เห็นพอเป็นข้อคิด

ชั้นเป็นนามธรรมอันสมบูรณ์ พัฒนาของรูปลักษณะของนางมีทิวไรชัดเจน ทำให้คนทั้งสะอื้น
ที่ทรงหน้า คือ วรรณกรรม ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือพัฒนาความงามในเรื่อง
สังคีตปี่ชย มีนางสมลทา น้องสาวคนเดียว ของพระยาภูสราษ เจ้าผู้ครองนครเป็งจาร์
พรรณนาไว้ว่า " ผาภูแก้วสมลทาทรงดูงามยิ่งย้อย ปูนปั้น แปกเขียนช้อยเข็ด
ประเทศท้าวเต่าส่งสารหมายฎาโร ชักบ่าวางไปได้ มีท่อนปูนสาวไว้คำอ่อน เข็ญมุ้งสอง
คั่นองประสงคค์ตั้งอินปิว พระที่เจ้าให้กินแกม นครหลวง พระองค์แห่งเพียงพระเนตร
เนาในหน้า " ชั้นนี้ก็เป็นามธรรม ที่ผู้แต่งวรรณกรรม พรรณาเป็นศิลปนิพนธ์ไว้
อย่างลึกซึ้งไว้เป็นแก่นชาติ บ้านเมืองของเราเป็นกระจกส่องเงาให้เห็นด้วยปัญญาญาณ
ที่ชาญฉลาด ของผู้ที่รู้และเรียนรู้ในอรรถรส ของวรรณกรรมนั้น ๆ ที่เป็นาม ศึนี้เรา
ผู้เป็น ผู้ที่จะรับรู้ในอรรถรส ที่เป็นามธรรมนั้นมาเขียนแค้นเป็นรูปธรรมประกอบนามนั้น
ไว้เป็นภาพประกอบเรื่องนั้นอย่างกลมกลืนกันได้ ชั้นนี้ก็เห็นว่า เริงช่าง เริงศิลป์
เก็บเอาเนื้อหาสาระสร้างขึ้นมาทำขึ้นมาด้วยแรงศรัทธา วิริยะ อุตสาหะประกอบไป
ด้วยศิลปะ สมาธิปัญญา นิมิตรนามชื่อไว้เป็นรูปชั้นไว้ นับว่าเป็นวิชาการชั้นยอด
ชั้นเลิศ ก่อน ๆ ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาจะทำขึ้นได้ และสร้างขึ้นได้ หรือผู้ที่ได้ศึกษาในวิชา
เฉพาะก็ตาม หากขาดคุณธรรม อันเป็นส่วนประกอบของช่างแล้วก็ไม่ไปถึงจุดหมาย
ปลายทาง คือ ความดี ความงามเหล่านี้ เป็นต้น ฉะนั้นผู้ที่เป็ช่างศิลป์ต้องเป็นคน
รอบคอบ คิดการไว้ใกล้และไกลให้มีความนึกคิดแบบอัจฉริยะ ในการกระทำการ
เกี่ยวกับศิลปะ ต่างจะ เป็วรรณกรรมศิลปะกับหัตถกรรมก็ตาม จะต้องสอบถามถึง
รสนิยมของท้องถิ่นแค้นคิด ปัจจุบันและอนาคต เหตุและผลให้เข้ากันค้นหาจุดดีจุดเด่น
เสียก่อนทุก ๆ ครั้งที่จะทำงานด้านนี้ ชั้นนี้เป็ความคิดเห็นของข้าพเจ้า แค้นคนอื่นจะ
คิดหรือก็แล้วแต่ความเห็นของแต่ละบุคคลไป จะถือเอาความเห็น และความสะดวก
หรือความมั่งงายของช่างหรือเจ้าของ ๆ งานชั้นนี้ก็แล้วแต่กรณี มูลเหตุที่ชักเอาตัวอย่าง
ของวรรณกรรมท้องถิ่นมาเขียนไว้นี้ก็เพราะว่ามันจะ เป็แนวชี้แนะสติปัญญาของผู้ที่ศึกษา
หาความรู้ และ เป็แบบฉบับแก่นุชนสืบไป เท่านั้นมิใช่ว่าอวดเก่งกล้าสามารถ สอดรู้
สอดเห็น อวดอ้างสามท้าวประการใด หากท่านไม่คิดใจถึงขาสงสัยจะสนทนา

แลกเปลี่ยนทัศนะ ในธรรมทั้งมวลก็เชื่อได้ตามต้องการที่ผู้เขียน ๗ ลงไว้ในหนังสือ
 เล่มนี้ก็เพียงชี้แนะ เล็กน้อยเท่านั้น สมกับคำของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ว่าไว้ว่า
 เว้นน้อยหนอย พอดียคิมแดง คือ หังปลาชะแยง ปักมือยามเช้า ดังนี้ ถ้าจะพรรณนา
 สาธยายในธรรมทั้งมวลมาวาทมาเขียน มันไม่มีที่สิ้นสุด เพราะเป็นของอนันต์กว้าง
 มาก ๗ ที่นี้มาวกเข้าเรื่องรูปถ่าย ตัวประกอบลวดลายจะเอารูปบางเอกในวรรณกรรม
 ในมหาชาติ (พระเวสสันดร) ก็ได้ ๗ ที่ประกอบเข้ากับเนื้อความวรรณกรรมว่านางมีศรี
 สีสาธัมย์ ผู้เป็นช่างนั้นจะต้องนึกถึงว่านางมีศรี งาม มีสติ และยิ้มแย้มไม่เป็น
 หน้าบูดหน้าบึ้ง หน้ากลมเหมือนรูปไข่ อิมเอิบไม่บูดเปียกในใบหน้า จมูกก็โด่ง คาก็คม
 ปากก็อ้มอ้ม ริมฝีปากไม่บางไม่หนา ความโค้งของคิ้วเหมือนคันธนู (คันศร)
 คางก็ไม่อูม ประกอบด้วยลำคอก็คือเป็นปล้องกลม พร้อมทั้งในชูรับกับหน้า หัวก็ได้สัดส่วน
 ไม่โตไม่เล็ก ไม่เป็นคนหัวงอนพอดีของงาม เมื่อรู้สัดส่วนของใบหน้าแล้ว ผู้เป็นช่าง
 เขียนออกแบบขี้ไต้ในหน้าแล้ว จะต้องประกอบลำตัวแขนขา ทั้งหมดทำให้เข้ากันพยายาม
 อย่าให้หัวใหญ่หัวเล็กลำตัวสั้นไป หรือยาวไปอันนี้เราก็เอาตามสัดส่วนของกายวิภาค
 เป็นหลัก และท่าทางลีลาของภาพนั้นในลักษณะใด เราต้องร่างให้ถูกส่วน แล้วเขียนใส่
 กระดาษเก็บไว้ดูประกอบ ในระหว่างเราแกะไประมัดระวังเครื่องประดับ เพื่อผ้า
 อารมณ์ สร้อยสังวาลย์เราต้องรู้จักชื่อของเครื่องประดับ เพื่อให้เข้าใจสมมุติว่า
 สวมชฎา (กระโจมหัว) หมายถึง หัวพระ หัวนาง หรือ เทพ) ไม่ใช้ความเข้าใจ
 บางคนว่าแค่สภาพประกอบก็ไม่จำแนกแยกแยะออกว่าอันไหนเป็นเทวดา อันไหนเป็น
 มนุษย์ธรรมดา อันนี้ก็อยู่ในความพิจารณาของช่างที่จะทำการประดับตกแต่ง จะ
 พิจารณาเอาเอง เมื่อเขียนภาพประกอบออกมาตรวจดู ไม่มีสิ่งขาดตกบกพร่องได้
 ความต้องการแล้วก็เขียนลงในใบไม้ที่จะแกะสลักตามเส้นเพื่อไม่ให้เส้นลบเลือนไป
 แล้วใช้สิ่วฉากเอาทรงส่วนให้ครบ หน้าตรงขนาดใด หน้าเฉียงขนาดใด เห็นทั้งสอง
 ขูโหม เห็นตาเดียว ด้านข้าง ด้านหลัง แต่งทรงไว้เรียบร้อย และคำนึงเสมอว่า
 ทรงไหนจะเป็น ปาก ตา คิ้ว คาง คอ อยู่ในระยษนั้น ระดับนั้นแล้ว เมื่อแต่งลงไปจะ
 พอดีไหม เหล่านี้ต้องศึกษาต้องคิดอยู่เสมอ ๗ ไป อันนี้ที่คิดดังกล่าวนั้นเรียกว่า
 เอาใจมาใส่เอาใจมาดู พิจารณาตลอดจนสำเร็จ เรียกว่า พร้อมใจ ปัญญา สมาธิ

ยืนคิด เคียง สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นองค์ประกอบ ช่างศิลป์ เป็นหลักประพาศศิลป์
 มันจะนำคุณธรรมคุณสมบัตินั้นของบรรดาช่างศิลป์ทั้งหลาย เคียงประกอบเข้ารูปธรรม
 ที่นึกคิดด้วยอำนาจจิตที่ไม่มีคนมีตัวมีภาพให้ภาพอื่นประกบ เป็นรูปร่างขึ้นมาได้โดยง่าย
 ให้คนอื่นได้เห็นรูปร่างได้ ก็นับว่าจิตตานุภาพ อันสูง ได้สร้างขึ้นมาไว้ประดับไว้ในโลก
 อันนี้สืบต่อไป การสร้างภาพแกะให้สูงเท่าที่ทำได้ตามความหนาของไม้ ผู้เป็นช่างจะ
 ต้องคำนึงถึงและคำนวณได้ว่าส่วนต่าง ๆ ในตัวภาพที่จะแกะขึ้นมาขึ้นโคอย่างชฎา
 (กระโจมหัว) เราจะทำให้กลมคล้ายของจริงให้ลอยตัว - บางส่วนของยอดเรากลม
 ลงไป สิ่งแวดล้อมใกล้ ๆ กันนั้นจะขาดคอกบหรือหมหรือแก้วอย่างไร เพื่อให้ดู
 เหมาะจะเข้ากันไม่มีสิ่งขาดคอกบหรือ แล้วก็แกะลงคกแต่งให้เข้ารูปปรอยไปตามเป้าหมาย
 ที่เราวาดไว้ในกระดาษ หรือในใจเรา คุณค่าของรูปภาพที่สร้างขึ้น ด้วยมโนธรรม
 ผลย่อมนำมาศึกษา หาสัจของภาพ จะเป็นสื่อภาพให้เห็น ซึ่งคุณธรรมอันสูงของ
 เนื้อเรื่องและประกอบกับภาพที่ดูไปด้วยศิลปะ อันวิจิตรงดงามอันมีน้ำวจิตใจ ของผู้ที่มี
 ความร้อนด้วยไฟระคะ ำให้เย็นลงได้ ๆ ด้วยอานุภาพของคุณธรรมที่แผงไว้ในภาพ
 อันสมจริงกับคำคมของคนโบราณ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขียนไว้ในนิทาน คำสอน
 สุภาสิตว่า "ไว้จะบั้นโยนาไว้ก่อน ถวยแก่นักปราชญ์เจ้า นิพญาแลี่ยมมาห้ขึ้นคอง
 นั้นก่อน" คำพูดนี้มีความหมายลึกมากคำหนึ่งสื่อจะเป็นธรรม นิทาน สุภาสิต
 ทูตภาสิตแต่ละเรื่อง จะมีคำกล่าวไว้ว่า ท่านเมธีชน ผู้สันด้วยนิพญาจะได้อ่านถอด
 เอาเวทย์วิทยาการที่ปราชญ์ชชจกักร หากเก็บมารวบรวมไว้ให้เป็นนามธรรม ชูค่างาย
 เทียบกับเทคโนโลยีใหม่ คือ ักเอาเสียงบันทึกเอาภาพไว้ จะถือไปไหนมาไหนได้
 ความต้องการ ไม่เสียหาย ถ้าไม่เก็บเขียนเป็นนามไว้ หากผู้รู้ทั้งหลายล้มหายตายไป
 ความรู้เวทย์วิทยาการก็หายด้วย เมื่อเราแกะรูปคกแต่งลวดลายคมในตัวภาพนั้นแล้ว
 ช่างจะคกแต่งสีสีนให้งดงามอย่างตัวภาพ ตัวลายจะลงรักและปิดทองลงกระจกสี
 เราต้องขีดดูส่วนต่าง ๆ ของลายด้วยกระดาษทรายให้ละเอียดการขัดกระดาษทรายนั้น
 ต้องดูให้ไปตามส่วนต่าง ๆ ของลายและรูป ห้ามดูส่วนใดที่เป็นคมเหลี่ยมของลาย
 เพราะจะนำให้เสียความคมของลายของภาพนั้น ๆ เมื่อเราขีดดูให้ถี่แล้ว ต้องขัดรัก
 (น้ำเกียง) มาถ้ารักนั้นกรองมาแล้วเรามาตรวจดูว่าชั้นเคลว หนาแค่ไหน ถ้าชั้นเรา

ก็เติมน้ำมันสนลงไปพอดีอย่าให้เหลวเกินไป แล้วเทออกมาใส่ภาชนะชั้นใดชั้นหนึ่ง แล้วเอาถุงกันขนาดหนึ่งนิ้ว ครึ่งนิ้วมาใช้ ทาลงไปตามเนื้อลาย และภาพกวาดไป กวาดมาและอย่าให้เข็มต้องพยายามกวาดไป ๆ มา ๆ รอบ ๆ หลายครั้งปล่อยให้แห้ง ทารักอยู่ 3 ครั้ง ๆ ที่ 3 ก็เอาทองเปลวชนิดร้อยเปอร์เซ็นต์ไปลงไปตามตัวลายและ ตัวภาพ และใช้ถุงกันเบอร์ศูนย์ เบอร์ 1 เบอร์ 2 เปลี่ยนไปมาให้เข้าตามซอกมุมของ ลาย ทารักครั้งสุดท้าย ครั้งที่ 3 นี้ ต้องคอยเวลาก่อน ๆ จะเอาทองไปลงลงไป สมมุติว่าเราทารักวันนี้คอนเข้าทากวาดให้ทั่วถึงกัน แล้วปล่อยให้แห้งสนิทมาล้างด้วย น้ำมันกรดเช็ดให้แห้งเก็บไว้ คั้นเข้าเราไปทดลองเอามือแคะ ๆ ดู ในเนื้อลายที่เรา ทารักลงไปนั้นมันเริ่มคิดมือออกมาไหม ถ้าไม่เริ่ม คิดมือออกมาเราก็เอาทองไปคั้น ลงไปในเนื้อรัก เนื้อลายนั้นให้ทั่วถึง ส่วนใดเหลี่ยมมือเข้าไม่ถึงก็เอาถุงกันจุ่มแผ่นทอง แห้งเข้าไปในขณะปิดทองต้องระวังลม จะมาพัดปลิวเอาทองให้เสียหาย เราต้องหา สิ่งกีดขวาง เอาถุงผ้าหนา ๆ มาครอบเข้าไปปิดทองอยู่ข้างใน แล้วจะปลดคีย์ก่อนที่เรา ไขมียของก้างลม จะเป็นในหัวลายตัวภาพประกอบเราต้องเอาถุงกันเปลี่ยนให้ทอง เข้าใน ทุกซอกทุกมุม ผืนทองที่หล่นลงเราก็เก็บเอาไปขายทางร้านขายทอง เขาก็รับซื้อใน ราคาดี

ที่นี้มาพูดถึงการปิดกระจกสี เราจะเอากระจกสีฟ้า หรือ สีเขียวจัด เขียวอ่อน สีม่วง สีแดง สีทั้งหมดที่เขียนไว้นี้เป็นสีที่เข้ากันได้กับเนื้อทองคำลายตัวภาพต่าง ๆ กระจกสีต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วจะมีขายอยู่ตามร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์ แถวเสาชิงช้า กรุงเทพฯ

กาวอีพ็อกซีหนึ่งชุดสองกระป๋องใหญ่เล็ก ประมาณตามเนื้อที่จะติดพร้อมทั้งเพ็ชร สำหรับติดกระจกสีตามหนึ่งราคาประมาณ 100 บาท ตามแต่ราคาขึ้นลง เมื่อเราได้ กาวอีพ็อกซี เพ็ชรติดกระจกมาแล้ว เรวกก็ไม่ได้เอาตรงตัวใดผบบาง ๆ ตามต้องการ เหมือนไม้ทึบอย่างใดขนาด 1-2 ซม. มาติดกระจกเหล็กเพ็ชรที่มีตามเป็นทองเหลือง สีลงไปในหน้ากระจก ตามความหนาบางของไม้ใดที่ทึบไว้เป็นบรรทัด เป็นอื่น ๆ เท่า ๆ กัน ตามแบบไม้ใดที่มีสีฐานสีเหลี่ยม ตามซอกมุมที่เสกลงไปเราก็ติดแค้นใส่

เข้ากันโดยวิธีการขอมริมส่วนต่างๆเข้ากัน แล้วเอากาวอีป็อกซีสองกระป๋อง
 เปิด หากเนื้อแข็งทำเป็นพวยไปจิ้มเอาเนื้อกาวขึ้นมาวางใส่ถาด หรือแผ่นกระดาษ
 ว่างลงผสม อีกไม้พายหนึ่งก็จิ้มลงไปบนกระป๋องกาวอีป็อกซี ระวังอย่าให้ไม้พายสำหรับ
 จิ้มเอากาวนั้นไปปะปนกัน ต้องเอาจิ้มกระป๋องไหนก็เอาคืนไว้กระป๋องนั้น ทั้งนี้เพื่อ
 ป้องกันไม่ให้เอาไปปะปนกันจะทำให้กาวนั้น เกิดเสียงแข็งตัวก่อนจะใช้การไม่ได้
 ส่วนพวยอีกด้ามหนึ่งสำหรับคนผสมให้เข้ากันก่อน ๗ จะเอาไปติดลงด้านหลังของกระจก
 ประมาณว่าถ้าเราเอากดลงไปตามช่องพื้นของลาย ก็จะพอดีทั่วห้องกระจก ทำดังนี้
 ทุก ๗ แผ่นเรียงระดับให้เข้ากัน ระวังการผสมกาวอย่าผสมทีละมาก ๆ ถ้าทำไม่ทันเวลา
 จะแข็งตัวใช้การไม่ได้ ค่อยผสมประมาณเราจะทำหมด ๗ แล้วค่อยผสมเอาใหม่อีก
 ระวังอย่าให้หน้ากระจกเป็นกาว เพราะทำให้สีหมองเศร้าไม่มีวาว วิธีแกะสลักลงรัก
 ปิดทองรองกระจกก็ใช้ได้ แล้วจะแกะลงในตู้พระธรรม หอไตร วอ นุชบก เสลียง
 ขานประคูดหน้าต่าง โบสถ์วิหาร ศาลาการเปรียญก็ได้ หรือจะแกะเป็นภาพแบบตุ๊กตา
 เป็นเทวรูปต่าง ๆ แล้วแต่ต้องการหรือจะแกะใส่โต๊ะรับแขก ชุดรับแขกมานั่งคา
 หรือแกะเป็นเนื้อเรื่องคิดห้องรับแขก ตามแต่ความต้องการแล้วแต่ความเห็นของ
 เจ้าของงานหรือของช่าง ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดก็จัดเข้าในองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมที่
 ใช้ได้ความกาลเวลา รสนิยมของยุคสมัย

การสร้างหอธรรมาสเทศน์

ที่นี้มามาศึกษาการทำหอธรรมาสเทศน์ แสดงธรรมของพระ ตามโบราณกาลก่อน
บ้านไหนมีวัด ๗ จะต้องมีธรรมมาส ประจำอยู่ในศาลา ภาษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ว่าหอแจก แต่ละวัดต้องมีหอธรรมมาสประจำ การจัดทำหอธรรมมาสก็ได้แบ่งออกเป็น
กฎเกณฑ์ที่แน่นอน บ้างแห่งวัดใหญ่บ้านใหญ่มีเงินมีทอง มีช่าง หรือจ้างช่างมาทำก็เป็น
เงินเป็นทอง บ้างแห่งก็เอาไม้ตะมาวางหาผูกมาวางลงไปนิมนต์มานั่งแสดงธรรมก็ใช้ได้
บ้างแห่งที่มีเจ้าอาวาสวัดใหญ่ มีเงินมีทองก็ทำเป็นการใหญ่เป็นเงินหลายแสนทีเดียว
ตามความเห็นของข้าพเจ้าผู้เขียน เห็นว่าเจ้าอาวาส ช่างผู้คิดตกแต่งแปลงประดับ
หอธรรมาสในรูปลักษณะต่าง ๆ กันนั้นก็เป็นการดี มีความหมายเข้าในธรรมแล้ว ๆ
ส่วนแต่เป็นการแสดงออกซึ่งน่าใจ ความนึกคิดอันสูงส่ง และมีคุณค่าแก่การเห็น
นอกจากคุณค่าของการฟัง ๆ ไป คำก็เห็นรูป เห็นลาย กิริยาของภาพ เสียงเทศน์
ประกอบกันนึกคิดออกมาได้ว่ามีบางเรื่องก็จะกล่าวถึงสวรรค์ชั้นนั้น ชั้นนี้ หอปราสาท
ราชวังที่ประทับของท้าวสักกะเทวราช พระอินทร์ มีสิมุก มียอดแหลม มียอดช่อฟ้า
ใบระกาทางหงส์ เปรียบพร้อมไปด้วยลวดลายของอาภรณ์บรรณ หิวเส้า แบบต่าง ๆ
ซุ้มประตูหน้าต่าง หลากหลายรูปแบบพร้อมสลัสนิมของแก้วกระจก หลากหลายสี ถูกแสงไฟ
กระทบก็มีสีแวววาวเหมือนหนังสีอนิทานชาติต่าง ๆ ที่กล่าวข้างเอาไว้ ผู้เขียนเคย
อ่านพบในวรรณกรรม ที่ขึ้นชื่อของภาคตะวันออกเฉียงเหนือพรรณาความงามของปราสาท
ราชวังว่าไว้ดังนี้

"แมงหนึ่งแลเห็น मुख มาศแก้ว ลายแลบอัศจรรย์ คำสวนสนบองซ้อนลายล่าว
หลังโกด้วย โดยคำทั้งแห่ง เสาเสียนด้วยคินล้วนลูบมัน มีหนูแมงมุงล้อมคัดชুবระบายสี
เมนทองท่าบองสะบู่เป็นป้อม" ในคำพรรณาในวรรณกรรมเรื่อง . สงขลลนชัยนี้เป็นคอน
นางสมณฑา อาของท้าวสินชัยไปชักชวนหลานให้คืนมาครองราชแทนพ่อปราชญ์ ผู้แต่ง
เขียนวรรณกรรมเรื่องนี้ชื่อว่า ท้าวปางคำ ถ้าอยากทราบเป็นประวัติของปราชญ์คนนี้
เชิญอ่านเรื่องสินชัย แล้วจะรู้ทันที แต่เรื่องสงขลนชัยนี้ ผู้เขียนขอแนะนำให้รู้ว่าหนังสือ
หัวเดิมจะเป็นหัวธรรม หัวไทยน้อย หนังสือผูก มีผู้พิมพ์ ออกจากนายก็มีแต่มีน้อย

เพราะหมดสมัยนิยมไป จะยังมีคุณค่าต่าง ๆ ทางภาคีสาน หรือผู้เล่า ๆ เท่านั้น หรือสนทนากับผู้เขียนหนังสือประกอบของสถาบันที่ท่านกำลังอ่านอยู่ก็ได้ ในการพรรณาเรื่องความงามของหอปราสาท ราชมณเฑียรนั้นช่างพรรณาได้น่าสนใจและผลมาก ผู้ที่อ่านแล้วในเนื้อความพรรณารูจักภาษา ความหมายในภาษาศัพท์ในภาษาแล้วจะชี้ถึงทันทีอย่างว่า แมงหนึ่ง เทื่อหนึ่ง ครั่งหนึ่ง คราวหนึ่ง เหลียวดู มองดู ไปดู ถ้าดูแล้วต้องเห็น ถ้าไม่ดูแล้วไม่เห็น มองก็เห็นถ้ามองแล้วไม่เห็นนั้น ไม่ใช่ แลมุข แปลว่า หน้า สีหน้าของหอปราสาทราชมนเฑียรต่าง ในวรรณกรรมว่า มุข กับคำว่า ประมุข ก็หมายถึง หัวหน้าของหมู่คณะ ในที่นี้ว่าเฉพาะมุข หมายถึง หน้าจั่วสีหน้าของหอปราสาท หวังว่าท่านผู้อ่านคงจะพอเข้าใจในศัพท์ดังกล่าว ได้อธิบายมาแล้ว ถ้ามาพูดถึงภาษาศิลปะก็เป็นการยากยาว จะกล่าวถึงการสร้างธรรมมาศ ออกแบบของการสร้างหอธรรมมาศ ที่ช่างแต่โบราณได้อ่านพบในพระไตรปิฎก ในชาดกนิทาน จะเป็นวิทยานิพนธ์ศิลปะ ก็แล้วล้วนชวนคิดให้ฝึกคิดประดิษฐ์สร้างตกแต่ง แบ่งนาม ให้เป็นรูปร่างสร้างองค์ขึ้นมาได้ให้พ้นความคิด ความต้องการของมวลมนุษยชาติทั้งมวล ที่ได้ยินทางหู ได้รู้เห็นทางตา เข้าไปจนแจ้งในธรรมทั้งหมด บรรพบุรุษผู้คิดตกแต่งสร้างธรรมมาศ คือ กับที่รองรับเอาธรรมคำสอนอันประเสริฐของพระพุทธเจ้า เลยเกิดศรัทธาความเชื่อ ทำบุญได้บุญ คือ ความยินดียินดีเกิดขึ้นในใจในกายเลยมาคิดตกแต่งแปลงประดับที่จะรองรับเอาอมตธรรม ให้เห็นรูแจ้งในธรรมก็ต้องเอาหัวคิดของหัวหน้าฝ่ายสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกาหาเครื่องของเงินค่า ไม้ดอกไม้ รวบรวมกันปรึกษา เอารูปแบบหอปราสาทของท้าวสักกะเทวราช พระอินทร์มี 4 มุข ในการปรึกษาหารือกัน ในคนสมัยก่อนจะไม่มีศิลปะเขียนแบบใด ๆ มีแต่พูดและแสดงทางวาจาออกมา กว้าง แควย ล้น ยาว เป็นคืบ เป็นศอก เป็นวา เหล่านี้ในขณะนั้น บางทีก็มีหลาย ๆ คน คิดช่วยกันหารือกัน บางทีก็มีคนเดียว สังเกตเห็นได้ว่าทำเป็นมุขสี่มุข หมายถึง พรหมวิหารสี่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อันนี้ คือ การแสดงเป็นรูปธรรม ให้เป็นข้อคิดสำหรับผู้ศึกษาหาเหตุผลเก็บเอาเวทวิทยา ที่แฝงไว้ในรูปธรรมนั้น มาคิดตกแต่งสืบทอดกันไปได้ เอามาปรุงแต่งออกมาสู่สังคมเอาไป ประกอบเป็นของใช้ ในชีวิตประจำวันหรือเป็นสินค้า บริการแก่สังคม ตามความเหมาะสม นอกจากหน้า

บรรณ หน้ามูข จะมีการตกแต่งลวดลายช่างแห่งก็จะมีรูปภาพเป็นตัวประกอบให้ดูสวยงาม
 งดงาม แล้วยังแฝงไปด้วยคติธรรมหลากหลายอย่างน่าประจักษ์ ที่โบราณจารย์เจ้า
 หากเก็บเอาศิลปะมาประดิษฐ์ลงไว้ในสรรพวัตถุธรรมทั้งปวง ตั้งแต่ตัวอาคารการก่อสร้าง
 ต่างๆ ในวัดต่างๆ จะมีความหมายทั้งหมด เพราะว่าวัดเป็นที่รวมใจ รวมใจ รวมศรัทธา
 อารมณ์ต่างๆของท้องถิ่นนั้น เป็นที่ขัดเกลาจิตใจเป็นที่หล่อหลอมบุคคลให้เกิดสติปัญญา
 เป็นที่สั่งสมอบรมให้มีศีลธรรม ศิลปะกรรมอันดี ที่นี้ก็หันมาพูดถึงการจัดทำหอธรรมมา
 เทศน์ ส่วนมากจะทำแบบกว้างประมาณหนึ่งได้สององค์ ประมาณหนึ่งเมตรห้าสิบ
 ความกว้างสูงจากฐานประมาณ 1.50 ม. ฐานชั้นที่ 1 จะทำเป็นชั้นภาษาอีสานว่า
 แม่คำไฟ ภาคกลางว่าฐานชุกชี ฐานนี้หน้าประมาณ 8 เซนติเมตร ฐานนี้ต้องเป็นไม้เนื้อแข็ง
 ไม้ประดู่ ไม้มะค่าโมง ไม้ซ้อ ไม้สัก ฐานเบื้องล่างนี้ บางคนก็เรียกว่า ศิวนธรณีก็มี
 อันนี้ก็ถูก เพราะรองพื้นสุด มีคำกล่าวไว้ในมหาชาติ พระเวสสันดร อีสานว่า "ศิวนธรณี
 ที่จักแต่มีอุปเทวดาถือธงชัยเคียวราชย์ ของปราสาทที่จะโลล ลายวง ประดู่โขงที่จักแต่มี
 รูปช้างสองฟาก ช้างที่จักแต่มีอุปสินนารี นารอน เดินอากาศ มีทั้งสุทธवास ทำวามหาพรหม
 พนมหลวงคนคั่งเค้าแขกเค้าหมูสงฆา พรรณาหลายเหลือหลาย" เฝ้านี้ก็เห็นแล้วว่า
 การประดับตกแต่งของนักศิลปะโบราณนั้น ก็แต่แล้วส่วนที่มีเหตุผลสนับสนุนลายเรียงรายได้
 เป็นระเบียบแบบแผนอันดี ในฐานธรณีคำลุ่มที่สุดจะทำเป็นสี่เหลี่ยม เป็นชั้นลด ชั้นในพอ
 และชั้นลด สมมุติว่าชั้นในสูงขนาด 1.50 ม. ชั้นลดจะมี 1.10 ม. บางทีก็จะเป็น
 ยอดมุมของเหลี่ยมมาทำเป็นมุมละสามเหลี่ยม สี่มุมก็เป็นสี่เหลี่ยม จะมีชื่อเพิ่มขึ้น
 อีกว่า ยอดไม้สี่เหลี่ยม บางบางคนก็จะเรียกว่าแบบเสาช่อม ดังนี้ฐานแม่ธรณีเป็นชั้นลดมา
 ชั้นที่สอง ตัวที่ตามก็จะลดลงเป็นลำดับมาให้ได้สามชั้น ครบรัตนตรัยทั้งสาม ดังนี้ก็มีช่าง
 ผู้ออกแบบบางคนก็จะเป็นสี่ชั้น หมายถึง ธาตุทั้งสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เอาธาตุสี่
 มาตั้งก่อนให้ เป็นฐานรองรับให้สมเหตุผลเป็นหลักหนักแน่นดังนี้ก็มี นอกจากฐานสามหรือ
 สี่ชั้นนั้นก็เริ่มทำเป็นชิวค่า ชิวหงาย ระหว่างชิวค่า ชิวหงายนั้นจะทำเป็นเอว
 ภาคอีสานว่า "แอวอินทร์" จะมีส่วนประกอบแยกชิวค่าชิวหงายนี้ว่า "ลูกงู" จะเป็น
 ไม้เฉพาะเป็นสามเหลี่ยมมาทาบลงทางกลางของชิวค่าชั้นบนสุดก็จะเป็นฐานปากพาน
 เหมือนแม่ธรณีทับอีกทีหนึ่ง ในฐานแต่ละชั้น ก่อนจะออกแบบลายประดับลงแต่ละชั้นนั้น ๆ

จะต้องแยกทำมีคิ้วล่าง คิ้วบนเป็นเส้นขนานให้รูปลายอยู่ในขอบเขตจำกัด เพื่อเป็น
 ระเบียบสวยงาม ถ้าไม่แบ่งคิ้วบนคิ้วล่างรับ มันจะทำให้ลวดลายคลุมเครือกันจะไม่เป็น
 ระเบียบจำเป็นต้องแบ่งเส้นคิ้วคว่ำไว้ จึงเขียนออกแบบตามเนื้อที่ ๆ กำหนดนั้น ๆ
 การเขียนในกระดาษต้องกอบปี่ออกทำให้เป็นสองแผ่น ๆ หนึ่งเก็บไว้ดูเมื่อหลงลืม อีกแผ่น
 เอาไปปิดลงในเนื้อไม้ที่จะแกะ เมื่อปิดลงแล้วบดรอยให้กาวที่ปิดนั้นแห้ง จึงทำการแกะ
 ลงไป วิธีการแกะลงไปในเนื้อไม้ของฐานนี้แต่ละชั้น ที่เจาะลึกลงไปเราจะใช้เครื่อง
 ทุบแรงช่วยก็ได้ เพราะเวลาขุดในเนื้อไม้กล่าวนี้อาจจะเป็นลายบุบค้ำ บาง ๆ เราจะกำหนด
 ว่าไม้หนา 8 เซนติเมตร เจาะเป็นพื้น ความลึกลงไป 4 เซนติเมตร เหลือไว้สี่เซนติเมตรก็พอ
 เราใช้เครื่องช่วยจะได้ทำเวลาได้มาก ๆ ที่เดียว เมื่อเราเจาะพื้นเสร็จแล้ว จึงใช้
 สว่านเจาะแต่งให้เข้าตามรูปลายความอ่อนช้อย การซับซ้อนของตัวลายเราจะเจาะ
 เขาะ ขุดตามถนัดในอิริยาบถต่าง ๆ ที่ช่างจะเอามาใช้ให้เหมาะสม ตามความสะดวก
 และต้องการ เมื่อแกะเสร็จสับตกแต่งเรียบร้อย ลงกระดาษทรายเบอร์ 2 ให้เกลี้ยง
 ต่อไปก็ลาบเสาทิ้งสี่วัน ของธรรมมาสขึ้นไปถึงเพดานของธรรมมาสจะให้สูงจากปาก
 พานปากขึ้นขึ้นไปสองเมตรถึงเพดานเพื่อความงาม และเมื่อสะดวกของพระสงฆ์คอน
 จะขึ้นนั่งธรรมมาส ลงธรรมมาส เพดานนั้นก็ต้องตีด้วยกระดานไม้เนื้อแข็งให้เรียบ
 และแยกส่วนการตกแต่งประดับออกเป็นส่วน ๆ ดังนี้ ระบายเสาค้ำเพดานเทียบกับ
 ข้างล่างตรงกลางเสาค้ำพระสงฆ์นั่งได้สององค์ กว้างประมาณ หนึ่งเมตรห้าสิบเซนติเมตร
 ด้านล่างต้องขยายออก แต่ฐานแม่ธรณีต้องเป็นสองเมตรยี่สิบเซนติเมตร จึงจะได้สัดส่วน
 ระบายตรงกลางให้ได้กว้างมณฑล หนึ่งเมตรห้าสิบ ข้างบนคิดเพดานต้องให้ได้หนึ่งเมตร
 ยี่สิบห้าเซนติเมตร ตรงกลางเพดานถึงเหลี่ยมเสาค้ำแต่ละต้น เสาขึ้นไม้ทำไม้ 15x15 เซนติเมตร
 ที่จะแยกเป็นหัวเสา ค้ำเพดานแต่ละต้น ที่จะแยกเป็นโคนต้นเสาค้ำพื้นปากชั้นของ
 ธรรมมาส ทำเป็นภาพีสอนพรหม แบ่งเสาค้ำเป็นสามเหลี่ยมความกว้างแต่ละต้นตั้งสี่ต้น
 ประกอบกันเข้ากันให้ได้ตามส่วนดังกล่าวแล้ว เสาเพดานวัดจากเหลี่ยมเสาด้านนอก
 ออกไปเป็นคอนยื่นจากหัวเสาประมาณ 70 เซนติเมตร แล้วไว้เชิงชาย เชิงชายนี้ก็ทำ
 เหมือนกับกับฐานแม่ธรณี กว้าง 15 หรือ 20 เซนติเมตร ตัดมุมที่แรกให้เป็นมุมค้ำไป
 ด้านละ 4 มุม ก็เป็น 12 อันนี้เป็นการคำนวณและออกแบบต่อไปก็มาคำนวณส่วนแยก

จากย้อมมูลละ สามเหลี่ยมทึบ เหลี่ยมละ 10x10 ซม. นับจากเหลี่ยมของด้านในของ ทั้งสี่มุมเหลี่ยมเท่าไรแล้วมาแบ่งครึ่งกัน ได้เท่าไรและทำเป็นเครื่องหมายไว้ แล้วเอา ครึ่งหนึ่งที่แบ่งไว้ก็นำวัดจากตรงกลางออกไปเอาครึ่งหนึ่ง และเริ่มเขียน(แบ่ง)ตรงกลาง ที่จะกำหนดให้เป็นรูปหน้ามุขนั้นมิเท่าไร จะหยักมุมอีกมุมละสามเหลี่ยมนั้นได้เท่าไร จะเป็นเหลี่ยมละห้าหรือสามเหลี่ยมก็ได้แล้วแต่ข้างจะแบ่งเอา รวมความแล้วทั้งสี่ด้านแต่ละด้าน จะให้ให้มีขาใหญ่ตรงกลางมุขรองสองข้างขนานอยู่เป็นชั้น ชั้นที่ 2 เป็นชั้นลดต้องทำเป็น ขิวคว่ำ เพื่อให้หลังคารี้น ยกชั้นลาดขึ้นเหมือนคือโยงจอมแห เราอยากทำให้ลาดไกลเรา ก็โยงจอมแหให้ต่ำลงเหล่านี้เป็นต้น ชั้นนี้เปรียบเทียบในการเขียนและการออกแบบของ ธรรมชาติพอเข้าใจ ความหมายของชั้นยอดนี้ บางแห่งก็จะเอาเป็นห้าชั้นหมายถึง ชั้นทั้งห้ามีรูป เวทนา สัจญา สังขาร วิญญาณ บางทีก็จะเอาเจ็ด หมายถึง อริยทรัพย์เจ็ด ชั้นนี้ก็แล้วแต่ข้างจะคิดจัดเอาชั้นแต่ละชั้นนี้ ตามภาษาอีสานว่าชั้นเวส นชั้นเวสยะนค์ ในวรรณกรรมว่า "ไว้คอยเห็น สรรพข้อข้อง ปาวปองเวส" ชั้นนี้มีใน เรื่อง ลินชัย และ ท้าวสูง ท้าวเจือง ถัดจากจากชั้นเวสแล้ว ระหว่างชั้นเวสนั้น จะมีขิวคว่ำต่ำสูง ความลาดชันกันดังนี้ ชั้นที่ 1 สูง 10 เซนต์ ชั้นที่ 2 สูง 15 เซนต์ ชั้นที่ 3 สูง 20 เซนต์ เพิ่มขึ้นไปตามลำดับจนถึงตัวระฆังคว่ำ ตัวระฆังคว่ำนี้ก็ย้อม มูลให้สามมุมละ 3 เหมือนชั้นแม่ธรณี รวมทั้งสี่ด้านก็เป็นสิบสอง ตัวระฆังนั้น เอาปากระฆัง ตั้งวางคว่ำลงในตรงกลางของชั้นเวส ตรงคอระฆังนั้นมันจะคอดกัว ซ่อมเข้า เรียกตรงนี้ว่า คอของระฆัง จะทำเป็นคิ้วขิวเส้นน้อยใหญ่ ข้างล่างข้างบนรับกันให้ คอดเป็นเอว เหมือนชั้น ทานแบบลาวตรงกลางทำเป็นสามเหลี่ยมกันไว้ เรียกว่า ลูกงู ถัดจากลูกงูจะทำเป็นคิ้วน้อยใหญ่ให้คอดเข้า และบานออกเป็นลำดับแล้วจะเริ่มคั้น ตั้งเป็นชั้น ๆ ในแต่ละชั้นนี้ก็คล้ายกับขิวหงาย แต่สูงต่ำตามลำดับ ตรงกลางของชั้นนี้จะ ต้องทำให้คอดกัวเข้าให้รีขึ้นข้างบนทุก ๆ ขณะไป ชั้นเหลื่อมแต่ละชั้นนั้นก็จควางลำดับ เหมือนวางฐานแม่ของชั้นเวส เราจะเอาชั้นเหลื่อมนี้กี่ชั้น มีสามชั้น ห้าชั้น แปดชั้น แล้วแต่ความเหมาะสมถัดจากชั้นเหลื่อมแล้วจะมีอีก เรียกว่า ดวงปี(ปสิยอด)ในวรรณกรรม อีสาน ในเรื่อง ลินชัย ตอนหนึ่งว่าไว้ดังนี้ "คอยเห็นตง ๆ เสื่อมดวงปีพันทุ่งพันเขือ" ดังนี้ ในวรรณกรรมพื้นบ้านก็มีหลักฐานค้นคอกการเป็นมาดังกล่าวแล้ว ลักษณะดวงปีจะ

แหลม ยาวรี ขึ้นไปข้างบนคอดเข้าจะมีรูปลักษณะกลม ๆ ยื่นเล็ก ยื่นใหญ่ และยื่นเล็ก
ทับกันเป็นลำดับ แล้วก็คอดเข้าอีก จึงมีกระจเงิน หรือกระจทอง หรือคอกไม้เงิน
คอกไม้ทองปักไว้เป็นชั้นยอดสุด

ที่นี้ก็กลับลงมาพูดเรื่องเทศานของหอธรรมมาส ตรงกลางจะทำเป็นรูปดอกดาว
เทศานเป็นไม้แกะ เป็นรูปคอกไม้แบ่งกลีบเหมือนคอกมะลิซ้อนเอาประกอบเข้ากันตาม
ลำดับชั้นใหญ่เล็ก สดหล่นกันลงรักปิดทอง รองกระจก เอาขึ้นประกอบใส่ในหัวของคอก
ดาวเทศานนั้น จะทำเป็นกานแหลมซึ่งทางภาคกลาง เรียก ดาวจกกล ถ้าเป็นกานมนว
เหมือนบัวพันชกซ์ นั้นทางภาคอีสาน เรียกว่า ดาวคอกจอก หรือ หมอกบัวย เป็นต้น
พูดถึงเรื่องการตกแต่ง ดาวเทศานจะให้เข้าตามตำราดาราศาสตร์ได้ก็จะเป็นการดี
เช่นเราจะรู้จักชื่อ และทิศทางของหมู่ดาวนักษัตรฤกษ์เป็นอย่างดี ลำดับดาวตามภาษา
ท้องถิ่นอีสาน พรรณาเรื่องดาวฤกษ์ไว้ละเอียดมาก จะมีดาวช้าง ดาวคางหมู ดาวหัวเนื้อ
ดาวหัวทวย ดาวม้า ดาวไถใหญ่ ดาวไถน้อย ดาวจอนทอง ดาวจระเข้ ดาวแตร
ดาวงู ดาวฮาว ดาวปูผาย ดาวหิมคำ ดาวเล็ก ชี หัง ดาวเสือ ดาวรี
ดาวม้า ดาวสะเปา ดาวเจตสันถน้อย ดาวเจตสันทใหญ่ ดาวปลา ดาวหมูขึง ดาวค่าง
ดาวคอกไม้ ดาวท้าว ดาวนาง ดาวปรางค์ ความนเคียร ดาวปราสาท
เหล่านี้ยังมีมากเหลือคณานับที่ผู้เขียน เขียนไว้นี้เป็นชื่อของวรรณกรรมอีสานลำดับ
ตามวรรณกรรมว่าไว้ดังนี้ "คอยเห็นธง ๆ เหลื่อมดาวเจตสันทหลวง ดาวเม็งซอน
กอมดาวน้อย คอยดูดาวม้าแก้วชานแฉ่นเวหา มีทั้งดาวบูดูอุ้มดาวบัว คอยเห็นดาว
รีคอน กุลชะโลเจียเจือก เขากล่าวเว้า ดาวช้างนายทาบ สดปลายบินสูบยาเอาเนื้อ
ยังมีหมูเถื่อนเฝ้า หัวตุงสี่ศอกมาคือต้องตายข้ามชิตชิวัง แล้วจึงปะไว้ไว้ทั้งคางเพื่อง
หนึ่งก้านก่ายก้านเรียนด้านอุตุสลอน คอยเห็นดาวคอกไม้ก้านฉ่องเป็นทับ ดาวเอ็งชั้น
กล่อมนอน ดาวน้อย "เหล่านี้ที่" เอามาเขียนลงไว้ที่ ก็แล้วฉันให้เราเหล่าท่าน
ทั้งหลายได้รู้จักถึงจักรวาลวิทยภาพ ของโบราณนั้นเห็นรูมาแล้วขลุ่ยศตวรรษ
จึงไว้เอามาพรรณไว้ไว้ในวรรณกรรม ธรรมธาตุที่ต่างใจเอามา เอามาเอาไว้ไว้เกิด
ประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งหมดคำตัวอย่างแบบขลุ่ยแล้ว ที่โบราณจารย์ หากได้เขียนเพียร

พยายามขอค้นคว้า ว่าเรียนมาเป็นของมีค่ากลัวมันจะสูญหาย จึงเอาไปบรรจุไว้ใน
 วรรณกรรม ศิลปกรรมต่างๆ ใ้คือคงทนถาวรแก่โลก อันนี้เท่าถึงปัจจุบัน อีกระยะหนึ่งจะ
 อรรถกถาต่างๆที่บรรพบุรุษ ได้ทำให้คั่นคิดหาและรักษาไว้ด้วยหยาดเหงื่อ หยาดเลือด
 เหล่านั้น ปัจจุบันนี้ก็หดเข้าอยู่ในแบบในรูปแบบ ในธรรม บางอันก็สูญหายไปตามกาลเวลา
 มีของใหม่มาทับถมของเก่าโดยรู้เท่าอยู่แต่ยังไม่ถึงกาล ปัจจุบันนี้ทุก ๆ คนรู้เท่ากันอยู่
 แต่ยังไม่ถึงกาลเวลาที่จะเอาการนั้น ๆ มาคิดประดิษฐ์ สร้างที่แท้จริงเพราะต่างฝ่าย
 ต่างคนก็เหมือนว่าวิฤตธรรมสากลไปหมด ของดีที่ปู่ ย่า ตา ยาย มีไว้ให้เอาไปซื้อจ่าย
 ขายกินจุคเลาเผาไหม้ ไปหมดชนิดนี้ ที่เราท่านเห็น ๆ กันอยู่นี้จะเท็จจะจริงก็ทำให้อุเอ
 กระผมไม่อยากจะพูดหรอก เพราะผมเป็นประชาชนหาเข้า กินตายยังไม่ได้กินถึงคอนคำ
 คอนคำต้องหากินอีก ไม่มีกินก็หาผักน้ำในบ่อมากินพอนอนหลับ คอยวันใหม่ไปเรื่อย ๆ
 จนจะไม่มีวันใหม่มาให้คอยนั้นแหละ คั้นมาก็ทำงานหาอยู่หากินไปตามลำพัง หน้าที่ของ
 พลเมืองของชาติคืออยู่ในกรอบของศีลธรรม กฎหมาย ระเบียบ แบบแผน จารีตของ
 บ้านเมืองไปเรื่อย ๆ ที่ผมกล่าวความเนื้อเรื่อง เรื่องความนั้นคือการยึดยาวมาพอสมควร
 ทำเจ้ามือหรือเจ้าภาพจัดทำให้เข้าตามตำราดังกล่าวมาแล้วไม่เห็นมีเลย ฉะนั้นจึงกล่าว
 และมอบไว้กับตำรา ว่าศิลปะอาคม เวทวิทยา วิชาต่างๆ ในตำรานี้ ด้วยแก่นักปราชญ์เจ้า
 ปัญญาเต็มมาให้ขึ้นครองขึ้นเทอญ เพศานหอธรรมมาสเตอร์ นั้นเปรียบดังห้องทำจะกระจาย
 ไปด้วยหมู่ควาน้อยใหญ่ ความธรรมชาติดีมีในท้องฟ้ายามราตรีกาล ปราชญ์ ศิลปเลย
 เก็บเอามาตกแต่งไว้ให้ใกล้ศาเข้าไปอีกพร้อมด้วยลวดลายดอกไม้เครือเถา เหล่านี้
 เอามาแกะลงไว้ในธรรมมาสเตอร์ คือเป็นการสะดวกในการดูชมในศิลปะให้ใกล้เข้าไป

ที่นี้เราก็กวมาเข้าถึงการออกลายส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบในธรรมมาสเตอร์ นับแต่ชั้น
 ตรีศิวแรกก็ให้กล่าวมาแล้วว่า ความกว้างของหน้าไม้ มี 15 เซนติเมตร เราวัดกระดาษ
 กว้าง 15 เซนติเมตร ยาว 2 เมตร หักครึ่ง 1 เมตร แบ่งหน้ากระดาษ 15 ไว้เป็นลาย
 ส่วนใหญ่มี 9 เซนติเมตร อีกข้างล่าง 3 เซนติเมตร ข้างบน 3 เซนติเมตร รวมเป็น 6 เซนติเมตร
 แล้วมาเขียนเป็นแบบเราจะเขียนเป็นแบบลายหน้ากระดาษ จะเอาเป็นลายนาครีเขี้ยว
 ลายใบเทศ ลายเปลวไฟ ลายผิงกูด กระแฉจีน ยี่อหงลาย ก็สุดแต่จะออก

1. The first part of the document is a list of names and addresses, including:

 2. Mr. J. H. Smith, 123 Main Street, New York, N.Y.

 3. Mr. A. B. Jones, 456 Broadway, New York, N.Y.

 4. Mr. C. D. Brown, 789 Park Avenue, New York, N.Y.

 5. Mr. E. F. Green, 1010 Fifth Avenue, New York, N.Y.

 6. Mr. G. H. White, 1212 Madison Avenue, New York, N.Y.

 7. Mr. I. J. Black, 1414 Lexington Avenue, New York, N.Y.

 8. Mr. K. L. Gray, 1616 York Avenue, New York, N.Y.

 9. Mr. M. N. Blue, 1818 East 86th Street, New York, N.Y.

 10. Mr. O. P. Red, 2020 West 157th Street, New York, N.Y.

 11. Mr. Q. R. Purple, 2222 West 227th Street, New York, N.Y.

 12. Mr. S. T. Yellow, 2424 West 307th Street, New York, N.Y.

 13. Mr. U. V. Orange, 2626 West 387th Street, New York, N.Y.

 14. Mr. W. X. Green, 2828 West 467th Street, New York, N.Y.

 15. Mr. Y. Z. Blue, 3030 West 547th Street, New York, N.Y.

 16. Mr. A. B. Red, 3232 West 627th Street, New York, N.Y.

 17. Mr. C. D. Purple, 3434 West 707th Street, New York, N.Y.

 18. Mr. E. F. Yellow, 3636 West 787th Street, New York, N.Y.

 19. Mr. G. H. Orange, 3838 West 867th Street, New York, N.Y.

 20. Mr. I. J. Green, 4040 West 947th Street, New York, N.Y.

 21. Mr. K. L. Blue, 4242 West 1027th Street, New York, N.Y.

 22. Mr. M. N. Red, 4444 West 1107th Street, New York, N.Y.

 23. Mr. O. P. Purple, 4646 West 1187th Street, New York, N.Y.

 24. Mr. Q. R. Yellow, 4848 West 1267th Street, New York, N.Y.

 25. Mr. S. T. Orange, 5050 West 1347th Street, New York, N.Y.

 26. Mr. U. V. Green, 5252 West 1427th Street, New York, N.Y.

 27. Mr. W. X. Blue, 5454 West 1507th Street, New York, N.Y.

 28. Mr. Y. Z. Red, 5656 West 1587th Street, New York, N.Y.

 29. Mr. A. B. Purple, 5858 West 1667th Street, New York, N.Y.

 30. Mr. C. D. Yellow, 6060 West 1747th Street, New York, N.Y.

 31. Mr. E. F. Orange, 6262 West 1827th Street, New York, N.Y.

 32. Mr. G. H. Green, 6464 West 1907th Street, New York, N.Y.

 33. Mr. I. J. Blue, 6666 West 1987th Street, New York, N.Y.

 34. Mr. K. L. Red, 6868 West 2067th Street, New York, N.Y.

 35. Mr. M. N. Purple, 7070 West 2147th Street, New York, N.Y.

 36. Mr. O. P. Yellow, 7272 West 2227th Street, New York, N.Y.

 37. Mr. Q. R. Orange, 7474 West 2307th Street, New York, N.Y.

 38. Mr. S. T. Green, 7676 West 2387th Street, New York, N.Y.

 39. Mr. U. V. Blue, 7878 West 2467th Street, New York, N.Y.

 40. Mr. W. X. Red, 8080 West 2547th Street, New York, N.Y.

 41. Mr. Y. Z. Purple, 8282 West 2627th Street, New York, N.Y.

 42. Mr. A. B. Yellow, 8484 West 2707th Street, New York, N.Y.

 43. Mr. C. D. Orange, 8686 West 2787th Street, New York, N.Y.

 44. Mr. E. F. Green, 8888 West 2867th Street, New York, N.Y.

 45. Mr. G. H. Blue, 9090 West 2947th Street, New York, N.Y.

 46. Mr. I. J. Red, 9292 West 3027th Street, New York, N.Y.

 47. Mr. K. L. Purple, 9494 West 3107th Street, New York, N.Y.

 48. Mr. M. N. Yellow, 9696 West 3187th Street, New York, N.Y.

 49. Mr. O. P. Orange, 9898 West 3267th Street, New York, N.Y.

 50. Mr. Q. R. Green, 10100 West 3347th Street, New York, N.Y.

1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

4.1 การดำเนินงาน

การดำเนินงานของโครงการฯ ได้ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการที่แนบมา โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 (ระยะเตรียมการ) ได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่เป้าหมาย และความต้องการของชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว พร้อมทั้งจัดทำแผนปฏิบัติการระยะสั้น และระยะยาว

ระยะที่ 2 (ระยะดำเนินการ) ได้ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการฯ และแต่งตั้งผู้รับผิดชอบงานในส่วนต่างๆ พร้อมทั้งดำเนินการประชาสัมพันธ์โครงการฯ ให้เป็นที่ทราบและเข้าใจของชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย

ระยะที่ 3 (ระยะประเมินผล) ได้ดำเนินการติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการฯ พร้อมทั้งจัดทำรายงานผลการดำเนินงานโครงการฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการฯ ต่อไป

ต้องการ ส่วนตัวภาพประกอบหน้าบรรณโบราณ จะเอารูปขี้นบารายณ์สี่ครุฑมี 4 แขน
 ถือจักร สังข์ คธา ศร เขียนขี้นบารายณ์สี่ครุฑ จะสวยงามดีลาทรวงทรงองค์เอวก็อยู่ข้าง
 บางก็ข้างออกแนบเขียนให้สัดส่วนดี ส่างที่ขี้น ๆ ไม่เข้าหาก้ไปถือกอด้าง จันั้นผู้เขียน
 จึงพูดเสมอว่างานศิลปะที่จะสร้างงาม เพื่อให้งานดีจริง ๆ นั้นต้องให้เพียบพร้อมไปด้วย
 คุณธรรมเหตุผล มีจริยในการกระทำ มีบรรยากาศในการทำงาน มีพร้อมมูลหรือขาดตก
 บกพร่องประการใดบ้าง อันนี้ก็เป็นส่วนประกอบอันสำคัญในการทำงานเจ้าของ ๆ งาน
 อดยากทำงานดีเด่นดังแต่ขาดอุปการะ ขาดน้ำใจ ขาดวิถุกก็ไม่ได้ องค์ประกอบในการ
 ทำงาน ต้องให้สมเหตุผล

คดีที่มาสู่ถึงการออกขนบข้อห้า(ภาคอีสานเวียงโขง)ในระกา (ทางภาคอีสาน
 ราชานอม) ได้โปรดเข้าใจเหตุที่ว่าโขงนั้นตามความเชื่อของคนโบราณอีสานว่ามี
 ครึ่งหนึ่ง พญาครุฑจับพญานาคไว้พันตัว จะเอาไปฉีกกินเป็นอาหารพญานาคตัวตายฉีกคร
 ฑว่าหิวๆ เอาหางไปเกี่ยวพันพันตัวไว้พัน ก็ถอนรากไปเพราะแรงครุฑพาดินลากไป
 จนไปถึงภูฎิที่ประทับพระพุทธรเจ้า นาคเลยเอาหางไปพันพันไว้อกอกัของภูฎินั้น พญาครุฑ
 ถึงนาคจนภูฎิกระเทือน พระพุทธรเจ้ามาเห็นเลยส่งสาร เลยกกล่าวพระคาถาไล่ครุฑ
 ครุฑตกใจวางนาคอินทนิลไป นาคเมื่อเห็นครุฑหนีไปแล้ว และทอดหัวมาพันอยู่ในบนอกอกั
 และมาพิจารณาถึงว่าด้านนั้นไม่ได้เอาอินทนิลพันอกัของพระพุทธรเจ้าแล้ว ครุฑต้องเอา
 ไปฉีกกินเป็นอาหารเป็นแน่แท้ เมื่อรำลึกนึกถึงคุณเช่นนั้นแล้ว จึงคายหัวออกจากอกอกั
 ฉีกครคนเป็นมนุษย์เข้าไปกราบพระสัมมาสัมพุทธรเจ้า ราหิงรำพันถึงบุญคุณ และความ
 ค่อยสติปัญญาไม่รู้ว่า เป็นภูฎิของพระพุทธรเจ้า จึงขวารถาขอเดไว้ในช่องบนอกอกัของภูฎิ
 วิหารเป็นโขงมาเท่าทุกวันนี้ นอกจากสวนนั้น ก็เลี้ยงคลานเขียนถึงประดับความหน้าบรรณ
 สันทวยชิวชิวเส้า และห้อยลงมาเป็นสำหรับ ย้ายลงมาเป็นส่วนประดับความหลังแจ้ง
 ขันโต เป็นพื้น สิ่งเหล่านี้แสดงถึงเจตจำนงของบรรพชน ศิลปะ ช่างคิดประดิษฐ์ตกแต่ง
 แปลงประกอบขึ้นด้วยเหตุและผล เป็นอันดี แต่จะวิจิตรพิศดารอสังการไปด้วยบทบาท
 ขาดเสียเข้ากันกับเนื้อความที่จะจับเข้ามายัง เป็นรูปธรรมที่ถึงใจของผู้ที่พบเห็นนั้น
 ก็คือที่สันตะ วาระ อันดี อดญา เป็นส่วนประกอบวิถุกอาหารส ท้าให้ดูเห็นชม

มีความยึดมั่นในผลงานมีเสื่อมคลาย อันนี้ก็มิใช่สร้างสรรค์ผลงานที่เคลือบแฝงไปด้วยคุณธรรม ที่มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพไปในตัว ที่จะไปบีบบังคับความสนใจให้อยากเอาเป็นตัวอย่างในการสร้างงานก่อสร้าง โบสถ์วิหาร สถานที่สำคัญทางศาสนสถานต่างๆ ทั่วภาคศึกษาคือไป เป็นอันว่าการสร้างโบสถ์แบบโบราณแต่กาลก่อนที่ได้บรรยายสาธยายมาถึงองค์ประกอบของสถาปัตยกรรม ก็พอเข้าใจในเนื้อหาสาระพอสมควร ที่จะจำแนกแยกแยะเป็นชั้นคอน จิงขอสรุปและมอบไว้แก่เมธีชนผู้มีสติ ปัญญาได้พิจารณาเหตุและผลค้นปลายให้เข้าใจในเนื้อหา และคติพันธ์ต่างๆ ที่ได้เขียนลงในหนังสือเล่มนี้ ขอบร่ำโทษที่ไปรบกวนเวลาอันควร มิว่าผู้เขียนไว้อย่างไรก็เก็บเอาหมดทั้งดุ้น ก็จะเป็นการเข้าใจและเลื่อนไปอีก ขอให้สมกับคำคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขียนไว้ว่า "โจะบพับ โยนาไว้ก่อน ถวย"

4.2 การสร้างโบสถ์ก่ออิฐถือปูน

การสร้างโบสถ์ก่ออิฐถือปูน การสร้างโบสถ์ วิหาร โบสถ์เป็นเขตทำสังฆกรรม ที่ชุมนุมสงฆ์ ๗ สมมุติขึ้นเป็นเขตประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของศาสนาที่บวชนาค จะเป็น ผู้บรรพชา อุปสมบทเป็นภิกษุสืบต่อของพุทธศาสนา ต้องได้ทำพิธีในอุโบสถ ในที่นี้จะกล่าวถึงพิธีการสร้างอุโบสถแบบก่ออิฐถือปูน ตามการนิยมในปัจจุบัน สมัยนี้ต้องเขียนแบบแปลนแผนผังทำตามกฎระเบียบทางกรมการศาสนา หรือกรมช่างศิลป์ หรือช่างรับจ้างก่อสร้างโบสถ์ เพราะก็มีคามแต่กำลังทรัพย์ของเจ้าภาพเจ้าศรัทธา จะมีมาหาได้ ถ้าเจ้าภาพเจ้ามูลศรัทธา มีเงินมากก็จะทำให้โบสถ์ที่สร้างนั้นวิจิตร งดงามไปด้วยสีลา การออกแบบลวดลายการประดับตกแต่งแวววาวไปด้วยทองและกระจกสี และศิลปะลวดลายอันวิจิตร งดงามไปในหลายกรณีการตกแต่งประดับและมีเนื้อหาสาระในรูปแบบและคุณค่าแก่การศึกษา และความนึกคิดประดิษฐ์ รูปภาพสีสน้ำหนักกลมเกลียว สอดคล้องต้องกันนับแต่การออกแบบรูปร่าง โครงสร้างทั้งหมดมีความเกี่ยวเนื่องแต่ต้นจนอวสาน คือสำเร็จเป็นหลัง พร้อมแล้วจะใช้งานได้ อันนี้ต้องพร้อมกันกับผู้เป็นช่างก็มี ถ้าผู้เป็นช่างออกแบบมือถึง แต่ความนึกคิดในการสร้างแบบไม่ถึง ก็จะเป็นจุด ๆ หนึ่งในการสร้างแบบนั้นบกพร่อง เป็นของธรรมดาไป แต่ถ้าช่างมือถึง การเขียนก็แน

การนึกคิดก็ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม มโนธรรม กับการกระทำที่เปรียบพร้อมด้วยขันติ ความอดทน ปัญญาพิจารณา วิริยะ ความเพียรทำงานนั้น ๆ วิศวกริศตารทำงานนั้น เป็นแม่บทแม่บาท ให้เป็นแบบการศึกษาแก่ชาติบ้านเมืองได้ อันนี้หมายความว่า ความนึกคิดเป็นทางกุศลที่ควรถนอมให้เกิดให้เป็น แต่การนึกคิดในทางอกุศลเล่า มีแต่ ๖ทำงานนั้นสำเร็จเร็ว ๆ เพื่อจะได้เงินเร็วเข้า เลยลืมนึกถึงว่าเราสร้างงานนั้น มีแต่เห็นก็ค่าจ้างรางวัลเท่านั้น งานนั้นก็เลยปั่นป่วนด้วยอกุศล ในการกระทำหรือ แสดงออกของช่าง ขาดคุณธรรมไปในตัวหาทำงานนั้นไม่มีคุณค่าเพราะว่าช่างทำนั้นมีตั้ง อยู่ในคุณธรรมที่ถูก ตั้งในคุณธรรมที่ผิด ก็จะผิดไปตลอด ฉะนั้นบรรดาช่างศิลปกรรมใน กิจกรรมในทางพุทธศาสนานี้จะต้องหลีกเลี่ยงจากอกุศลกรรม ที่ไม่มีคุณธรรมนั้นแล้ว จะเป็นผู้มีคุณธรรมที่แท้จริงสร้างงานให้เกิดมหานิรมิตขึ้นต่อไป การเขียนแบบเบื้องต้น เราจะต้องคิดว่า สถานที่ที่จะตั้งเป็นอุโบสถนั้น มีเนื้อที่เท่าไร เราจะเอาความยาว ของตัวโบสถ์นั้นมีเนื้อที่เท่าไร เราจะเอาความยาวของตัวโบสถ์นั้นกี่เมตร ความกว้าง ของตัวโบสถ์นั้นกี่เมตร ความบรมพุทธานุชาตินั้น ให้บรรจพระภิกษุที่จะทำพิธีกรรมขนาด 21 รูป ดังนี้ ขนาดนั่งหัตถบาตร เรียงลำดับห่างกันองค์หนึ่ง ๆ หนึ่งศอก เป็นต้น เมื่อช่างรู้ข้อมูลดังนี้แล้ว ก็จะเขียนแบบไล่ตามลำดับเป็นความยาวของตัวโบสถ์ และ ความกว้างของตัวโบสถ์ได้ทันที กำหนดหน้าต่างประตูที่ช่องทางขึ้นลงก็ทางข้างหน้า ข้างหลัง ก็ตามความเหมาะสม และเห็นสมควรและความเห็นของคณะกรรมการและ เจ้าภาพ จะประชุมปรึกษากับตามความเห็นของผู้เขียนเรื่องนี้แล้ว คือ ด้านพื้นโรง อุโบสถภายใน ที่จะจุพระนั่งอันดับ 21 รูป นั้นแยกเป็นช่อง ๆ ดังนี้ ส่วนจะเป็นแท่น พระพุทธประธานในโบสถ์นั้น ให้เขียน 3 เมตร อีกสามห้องที่จะเป็นหน้าต่างห้องละ 3 เมตร รวมกับห้องล้วนจะเป็นแท่นพระอีก 3 เมตรมันก็จะ เป็น 12 เมตร อีกห้องหนึ่งก็จะเป็นชานด้านหน้าของตัวโบสถ์อีก 3 เมตรรวมกันเป็น 15 เมตร ถ้ารวมชานด้านหลังอีก 3 เมตร ก็จะเป็น 18 เมตร ความยาวของตัวโบสถ์ ด้านกว้างแยกเป็นลำดับ เสา ประกอบด้านสั้นของเสาให้มีเสา 4 ต้น จากเสาด้าน ด้านนอกถึงเสาด้าน นั้นเป็น 3 เมตรถึงใจกลางเสาด้านที่ 2-3 ให้ได้อีก 4 เมตร รวมด้านสั้นเป็น 10 เมตรพอดี เป็นหน้าต่างเสาสีของเข้าสองข้างข้างหน้าข้างหลัง

ำที่อยู่ตรงกลางของอุโบสถพอดี ตามความเหมาะสม ในวงกบของประตูต้องำให้ได้ดังนี้
 1.50x2.90 ม. ส่วนหน้าต่างในวงกบต้องำให้ 1.20x2.50 ม. ส่วนประตูด้านหลัง
 ก็เอาเท่ากับกับด้านหน้า แต่ต้องยื่นก้อแทนพระประธานให้ห่างประตูประมาณ 1.50 ม.
 เพื่อสะดวกในการเปิดบานประตู เพราะประตูหน้าต่างของประตูโบสถ์ต้องเปิดผลึกเข้า
 ด้านในของตัวโบสถ์ รวมเสายของตัวโบสถ์มี 18 ต้น ความสูงของพื้นอุโบสถชั้นระเบียง
 ด้านหน้าหลัง จากพื้นดินขึ้นไป 1.50 ม. ตัวถังของโบสถ์ด้านในสูงจากรานด้านหน้า
 ด้านหลังเป็น 2.50 ม. เมื่อเราลำดับรูปค้ำแห่งของหีบที่แล้ว ก็ลำดับดูว่าเราจะบุค
 รากฐานนั้นจะเอาขนาดไหน ศีจาวณาศูสภาพภูมิประเทศนั้น ว่าดินพื้นล่างลึกลงไปจาก
 หน้าดินนั้นเท่าไร ถ้าดินดานนั้นไม่ลึกเราก็บุคลงไปพอประมาณ ถ้าดินอยู่ลึกเราก็วาง
 เข็มคอกลงไป และเอากรวดเอาดินมาค้ำลงให้แน่น ขนาด 1 ม. ที่จะทำเป็นแทนของ
 ดินเสา เอาเหล็กเส้นขนาด 2x1 ซ.ม. มามีคความลำดับของโครงเหล็ก แล้วเอา
 โครงเหล็กวางให้เข้าตามแปลน แล้วเทปูนรองฐานดินเสาให้รอบ แล้วจึงเอาโครง
 ดินค้ำเสาวางทับลงไป และเอาไม้ 4x8 ศีค้ำให้ตรงอยู่ค้ำความลึกขนะเสาแล้ว ำ
 จึงเทปูน ที่ผสมกับดินลงถมดินข้าง ของเสาที่เรากำหนคทุก ๆ ค้ำให้แียงแล้วและศีไม้
 กระดานประกอบเป็นแบบเสานั้นประมาณ 30x30 สูงจากระดับพื้นหลุม มาถึงปากหลุม
 1.50 ม. แล้วทำเป็นค้ำมัดเหล็กเป็นค้ำคอดินประมาณ 30x80 หลังจากเรามัดเหล็ก
 ทำค้ำคอดินเรียบร้อย แกะแบบค้ำเสาจากดินข้าง แล้ว ำก็เทคอนกรีตที่ผสมนั้นลงไป
 ในค้ำที่กำหนดไว้ ปลออย่าให้ปูนแียงตัวประมาณหนึ่งอาทิตย์ จึงแกะแบบในระหว่างเราเท
 ค้ำคอดินระยะ 7 วัน เราต้องใช้น้ำรดวันละครั้ง เพื่อไม่ให้ปูนแียงหลังจากแกะแบบ
 ออกแล้ว เราก็เริ่มก่อฐานด้านนอกเป็นฐานแม่ค้ำไฟ ตัวที่หนึ่ง ตัวที่ 2 ลคเป็นชั้น
 โดยชั้นแรก ๆ นี้ต้องำให้มีความสูงถึง 50 เซนค้ ลคเข้าไปชั้นนี้ 10 เซนค้ตั้งเป็นฐาน
 ศีไฟสูงขึ้นไปอีก 20 เซนค้ ลคเข้าอีก 10 เซนค้ตั้งเป็นฐานสูงขึ้นไปอีก 15 เซนค้
 ลคเข้าอีก 10 เซนค้ ตั้งเส้นค้ำสูง 5 เซนค้ และลคเข้าทำเป็นแบบนิ้วคว่ำตามจก
 15x20 ทั้งสองชั้น ๆ ล่างชั้นบน แต่ระหว่างจะทำเป็นนิ้วคว่ำให้ทำเป็นเอวคอดเข้า
 สูงประมาณ 20 เซนค้ หรือ 25 เซนค้ ก็จะถึงนิ้วหงายกับค้ำคอดจากนิ้วหงายไป
 แล้วจะก่อเป็นเส้นค้ำสูง 5 เซนค้ ำให้รอบแล้วจึงถึงชั้นฐานบนของปากพานั้น

ประมาณ 15 หรือ 20 เซนติเมตร เป็นอันว่าวิธีก่อสร้างชั้นล่างของโบสถ์นั้นเสร็จ ส่วนฐานชั้น 2 นั้นจะเป็นตัวใหญ่ ก่อตามลำดับชั้นของแมธธรณี ดังกล่าวมาแล้วนั้นทุกประการ ต่างแต่เราเพิ่มเติมขึ้น ที่แรกของแมธธรณีจาก 80 ปีวคว่าขึ้นสูงถึงคิ้วจะทำให้คอดนั้นกว้างได้ 20x25 ด้านล่างด้านบนเท่ากัน ที่คอดเป็นเอว 25 เซนติเมตร คิ้วคอดฐานปากพานั้นก็กว้างได้ 5 เซนติเมตร ฐานปากพานั้น 20 เซนติเมตร ความกว้างของฐานปากพานั้นประมาณ 80 เป็นเสา 60x60 เสาแต่ละต้นต้องหักมุม เหลี่ยมละ 3 ที่โผล่ออกมาจากส่วนที่จะเป็นฝาผนัง โดยแกนของต้นเสาแต่ละต้นก็เทคอนกรีต โดยเสริมเหล็กขึ้นมาจากส่วนพื้นจริงถึงที่สุดของตัวถังโบสถ์ ความสูงตัวถังของโบสถ์นั้น เราวัดเอาความกว้างของตัวโบสถ์ มาตั้งขึ้นจากปากพานปากชั้น ถึงขั้วหัวเสาของชั้นที่ 1 ส่วนชั้นที่ 2 ก็ทำเหมือนกันในขณะที่เสาของแต่ละต้นนั้น ให้สอดเหล็กให้ตามส่วนที่ติดกับฝาผนังโบสถ์ เพื่อความถาวรเชื่อมติดกันกับฝาผนัง และกำหนดความแปลนที่แยกเขียนไว้ถึงฐานหน้าต่างและประตูหน้าต่างก่อนที่จะวางวงกบ เราต้องให้ฐานล่าง หน้าต่างยกจากขั้วปลายฐานประมาณ 70 หรือ 80 ก่อนจึงวางวงกลม แล้วก็รูปเสายอดมุมเรียบขึ้นไปกับวงกบ เมื่อจวนถึงส่วนสุดของวงกบแล้ว ให้สูงจากวงกบขึ้นไปประมาณ 60 และสอดเหล็ก 1.3x1 ซม. ไว้จนสุดความกว้างของวงกบเพื่อจะเป็นฐานตั้งชั้นของเวสตันต่อไป และตรงกลางของห้องที่จะทำเป็นซุ้มหน้าต่างจะทำเป็นยอดขึ้นไป ให้สอดเหล็ก 2x1 เป็นระยะ 20x20 ไว้ตรงกลางที่จะเป็นซุ้มหน้าต่าง นับแต่เราสอดเหล็กไว้แล้วของชั้นเวสตัน

ที่นี้มาพูดถึงชั้นลดด้านหน้า และหลังของโบสถ์ เราต้องกำหนดเป็นรูปโค้ง อุหาข้าง อุหาหน้านาง ประการใด ก็ความชอบไว้ ที่นี้หมายความว่าการก่อตัวโบสถ์ไว้โดยเรียบร้อยแล้ว

มาพูดถึงการวางโครงหลังคา เราจะทำเป็นหลังกึ่งชั้น ชั้นของหน้าคอก เียงชายคอนจากตัวถังเป็นข้อทาดตรงหัวเสา ยื่นออกไปถึงเียงชายประมาณ 1 เมตร เป็นส่วนของเียงชายหนา 6 เซนติเมตร ส่วนความสูงของหลังคานั้นเราประมาณตามเอื้องของโบสถ์ มาวัดส่วนเอื้องนี้ เราวัดเอาความสูงของตัวถังโบสถ์จากปากพานถึงข้อปากตัวถังได้

1 เมตร และวางระดับความสูงถึงอกไก่ด้านบน เราจะรู้ทันทีว่าความแหลมของหลังคา หรือหน้าบรรณ ก็รู้ทันทีที่ความลาดลงมาจากอกไก่ถึงข้อตัวล่าง และขีดส่วนที่จะซ้อน หลังคา หรือเชิงชายให้เป็นชั้นลดนั้นเราก็ขีดเส้นจากระดับเสาที่วางข้อขึ้นไปตามตรง มินจะไปบรรจบกับที่เราขีดสร้างโครงหลังคาที่ขีดตรงและค้อย ๆ ลาดลงไปหาข้อตัวที่ หนึ่งที่วางอยู่บนหัวเสา ที่เราลากโครงสร้างลงมาในลักษณะจอมแหในระยาะเส้นที่เรา ขีดระดับเสาขึ้นไปนั้น เส้นมันจะมาพบกับระดับความอ่อนได้จังหวะกันแล้ว ก็จะได้รู้ว่า ระยาะชั้นของเชิงชายชั้นที่ 1 ถึงชั้นสองห่างกันเท่าไร ส่วนชั้นที่ 3 นั้นก็มาขีดเส้นระดับ ดันเสาสองต้นตรงกลางของตัวโบสถ์ขีดขึ้นไปผ่านข้อตัวที่ 1, 2, 3 เราก็เข้าใจทันที จะเป็นส่วนประกอบลายหน้าบรรณระยาะแบ่งคร่าวๆ ของแต่ละชั้นของหลังคาลด และ หลังใหญ่ หลังลดเราต้องให้คร่าวๆ แต่ละตัวนั้น 10x10 ส่วนหลังใหญ่นั้น เราก็เอา ความส่วนระยาะที่เราแบ่งของหลังลดก็ได้ส่วนคอนแพทที่ยื่นออกจากเพดานของหน้าบรรณนั้นก็ 1 เมตร ส่วนข้างบนจากระดับอกไก่ออกไปถึงสุดหัวคร่าวๆ ต้องให้ได้ 1 เมตร 50 เซนติ เพื่อให้อูเหมาะสมควรกันไม่ให้ดูแล้วตรงหน้าบรรณเงือกหงายคืนหลัง เมื่อเราใส่คร่าว ตามต้องการเป็นที่เรียบร้อยแล้วเราก็ใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นกลอนหน้า 1x5 พาดทับคร่าว ทางยาวลงมาจดเชิงชายของแต่ละชั้น ๆ ไปให้หมดทุก ๆ ชั้น แล้วใช้ไม้เนื้อแข็งซอย 2x2 คอกเป็นระแนงตามส่วนน้อยใหญ่ของกระเบื้องที่จะมุงไม้ระแนงนี้ สำหรับวาง เกาะหัวกระเบื้อง ส่วนที่จะวางข้อฟ้าในระกานั้น เราก็เว้นระยะจากหัวคร่าวเข้ามา ข้างในเป็นระยะไว้ 10 เซนติ คลอดขึ้นไปถึงอกไก่ที่จะเอาออกข้อฟ้ามาวาง ความสูง ของข้อฟ้าที่นั้น วัดเอาส่วนดังนี้ วัดดูความสูงของหน้าบรรณที่จะขึ้นลายประดับจากข้อ ริมบนถึงริมด้านล่างอกไก่สูงเท่าไร แล้วเขียนความโค้งของข้อฟ้าด้านติดอกไก่สูงขึ้นไป สุดของครึ่งหนึ่งของหน้าบรรณ ยันนี้ไม้สั้นและไม่ยาวมันจะพอดีตามส่วนของมัน ส่วน ความสูงของใบระกาวัดเอาครึ่งหนึ่งของความสูงของข้อฟ้าจะพอดี เมื่อวัดตามส่วนต่าง ๆ ตามรายการดังกล่าว แล้วเราก็มาเขียนภาพประกอบ ทดลองขีดใส่กระดาษแข็ง หรือ ไม้ขีดไปวัดประกอบดูเหมาะสมหรือไม่พอดี หรือง่า หรือกอมจนเกินไป เราก็ตรวจดู แก้ไขตัดแปลงตามต้องการ แล้วก็เริ่มตัดเหล็กมีดตามส่วนบ้านลมและข้อฟ้าให้ครบ ตามจำนวนแล้ว ผสมปูน 1 ต่อทราย 3 ใส่ปูนขาวให้เข้ากัน แล้วมาทดลองตามแบบที่เขียน

และศตวรรษที่ห้าหน้าประมาณ 3 เซนต์ และเอาเหล็กที่มัดเป็นโครงไว้หุ้มลงไปบนเนื้อปูนนั้น และกดลงให้จมในเนื้อปูน และเอาปูนผสมแล้วทับรีดให้ได้เนื้อเดียวกัน หักแต่งความแบบที่ศตวรรษที่แล้วทุก ๆ ตัว จนเป็นที่เรียบร้อยปล่อยให้ปูนแข็งตัวรดน้ำเข้า-เย็นประมาณ 2 อาทิตย์ เอาขึ้นติดตั้งประกอบตามส่วนต่าง ๆ ที่จะใส่ข้อเท้าในระกาศันทวยข้าวหว้าเสียบางแห่งก็จะมีการติดกระจกสี ก่อนจะนำขึ้นไปติดตั้ง บางแห่งก็ทำสีธรรมดา และจัดการมุงหลังคาทำทับหลังเป็นเส้นคิ้วติดกับใบระกา เรียกภาษาช่างว่า หลบหลังคาและทำคิ้วคุยหลังข้อเท้าให้มีความโค้งรับจากยอดค้ำเข้ากัน เป็นอันว่าทำหลังคาเสร็จแล้ว ก็ทำการโอบกอบหน้าบรรณและตัวโอบสัด นับจากข้างบนลงมาตรงที่จะทำเป็นหุ้มประตูหน้าต่างที่สอดเหล็กไว้ นั้น ก็มาเขียนแบบก่อน แบบนั้นเราจะทำแบบเรือนแก้ว (หอแก้ว) หรือทำแบบบุษบก ปัจจุบันนี้นิยมทำเป็นแบบบุษบก มียอดแหลมประกอบไปด้วยฐานสิงห์รองรับ นับจากแม่ธรณีตัวล่างที่ 1, 2, 3 ถึงข้างค้ำข้างหางถึงปากฐานในฐานแต่ละชั้นต้องยอมมุมทุก ๆ ตัวไป เริ่มตั้งเสาขึ้นก็ยอมมุม ขึ้นถึงปลายเสาก็ทำเป็นคานกลีบข้าวหว้าเสา จึงตั้งชั้นเวสณสามชั้น ทำชั้นตามต้องการ วิธีการตั้งชั้นเวสนั้นก็ทำตามลำดับเหมือนท่ายอดหอไตรที่เขียนผ่านมาแล้ว เมื่อทำรูปทรงเข้ากันดีทุกช่วงของเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มทำคิมพ์ลายในหุ้มประตูหน้าต่างแบบแต่ละหุ้ม ๆ หนึ่ง ๆ มีที่แบบที่จะขึ้นทำเป็นแม่คิมพ์เราก็ขึ้นให้ครบ ทำเป็นแม่คิมพ์ วิธีการทำแม่คิมพ์เพื่อจะคิมพ์เป็นจำนวนมาก ๆ วิธีทำเป็นแม่คิมพ์นี้ ก็เพื่อทำงานนั้นเร็วเข้าโดยไม่ต้องขึ้นไปทีละตัวมันจะเป็นการเสียเวลา วิธีทำแม่คิมพ์นี้มีดังนี้ เอาดินน้ำมันหรือดินเหนียวมานวดให้ละเอียด แล้วมาขึ้นรูปหน้าบางสั้นยาวตามแบบลายที่กำหนดแล้วขึ้น ในการขึ้นนี้เราต้องเตรียมเครื่องมือขึ้น เป็นต้นว่ามีค้อนใหญ่ปลายแหลมตัดตามต้องการ เอาไม้ไผ่มาปาดเฉียงให้แหลมและคม บางทีก็เอาเหล็ก เช่น ขนาดหุน หรือ 2 นำมาตีให้แบน ๆ ฝนให้เรียบมาตีให้หักเหมือนค้อนของหัตถ์ฝนตัดแปลงปลายให้คม มีรูปปลายแหลมสำหรับปาดหรือขีดเส้นตามส่วนต่างๆของลายหรือภาพ ต้องมีเครื่องมือดังกล่าวแล้ว แต่ชั้นใหญ่ไปหาชั้นเล็กช่างจะเป็นคนคิดขึ้นเพื่อสะดวกในการทำงานของช่าง การทำคิมพ์นั้นจะทำเป็นแบบเป็นคิมพ์หลาย ๆ ชั้น ถ้าทำเป็นหลายชั้นนั้นยาก ทำแบบชั้นเดียวง่าย ทำแบบชั้นเดียวนี้เราแต่งเส้นตรงไม้ให้เขียงและงกเง้า เมื่อเราขึ้นเสร็จแล้วก็หากระดาน

มากันรอบทั้งสี่ด้านเอาลายที่ขึ้นวางให้ตรง ๆ กลางเอาดินเหนียวหรือดินน้ำมันอุดคาม
 มุมทั้งสี่ เพื่อป้องกันไม่ให้ปูนไหลออก เมื่อเราทำถูกต้องตามวิธีดังกล่าวแล้ว เราก็
 เอาเนื้อปูนใส่ถาด เอาผ้าราดลงคนให้เข้ากันให้เหลวแล้ว เทปูนที่เราผสมน้ำนั้นลงไป
 ในแม่พิมพ์ลาย ที่ขึ้นให้ทั่วถึงกัน เราผสมปูนดังกล่าว โดยไม่ต้องใส่ทรายจนปูนนั้นพอกกม
 นิดรูปลาย แล้วปล่อยให้แห้งตัว 1 ชม. แล้วมาผสมปูน 1 ทราย 3 ชค เหล็กทำเป็น
 หลวงไว้เพื่อจับยกเอามาวางครอบเนื้อปูนครอบลายอีก และเอาปูนผสมทรายทับลงไป
 โดยเหลือเป็นรูไว้เพื่อยก เมื่อเราประกอบตามส่วนที่กล่าวมาแล้วปล่อยให้ปูนแห้งตัวใหม่
 จึงแกะดินน้ำมันออก และตรวจดูว่าตรงที่จะเป็นตัวเลขต่าง ๆ นั้นมีรอยแตกแหง หรือ
 เป็นหลุมอากาศ ถ้ามีเราก็แต่งกอยปูนนิด ๆ เอาหัวนิ้วชี้ไปลูบมาจนเรียบเสมอกัน
 ปล่อยให้แห้ง 1 วัน แล้วเอาผ้าเช็ดอีก 1 วัน คำว่าพิมพ์ให้แห้งเอาน้ำมันโซล่ามาเคลง
 ใสพิมพ์ด้านที่เป็นลาย อันนี้เรียกว่า แขนแม่พิมพ์ เพื่อป้องกันการติดพิมพ์ของปูนก่อนที่จะ
 พิมพ์ลาย เมื่อเราเช็ดพิมพ์ครบตามต้องการแล้ว เราก็เทน้ำมันโซล่าใส่กระถางดิน
 สีนี่เราก็ผสมปูนซิเมนต์ ๗ ส่วน ๆ ใสทรายให้เหนียวเทยัดลงไปแม่พิมพ์จนเต็มแล้ว
 ใช้ปูนผงผสมทราย 1:3 มาทับปูนที่เราเทเข้าไปแม่พิมพ์ แล้วปูนผสมทรายผงนี้จะมา
 อุดซึมเอาความชื้นของปูนที่ยัดในแม่พิมพ์ให้แห้งตัวเร็วขึ้นประมาณ 20-30 นาที
 เอาเครื่องตัดปูนผงที่ทับข้างนอกของหลังพิมพ์ให้เท่ากับระดับเดิมของแม่พิมพ์แล้วก็คว่ำลง
 ในสถานที่ราบ เมื่อเรากว่าแม่พิมพ์ลงไปแล้ว เราก็เอามือสอดเข้าตาม ข้างเหล็กที่
 เราทำไว้เพื่อยกขึ้นให้ตรง พยายามอย่าให้เคลื่อนให้เงไปมาอาจกระทบบางส่วนของ
 ลายที่ยกขึ้น ถ้าเป็นเหตุสุดวิสัยเราก็ใช้ฎกับเหล็กชุบน้ำพอประมาณดูตามส่วนต่าง ๆ
 ก็ใช้ได้ เราทำดังนี้แต่ละตัวของลายจนครบในการประดับมุมต่าง ๆ นั้นเราก็เอามาขึ้น
 ประกอบตามส่วนต่าง ๆ ฉาบด้านหน้าด้านข้างด้านหลัง ดูใกล้ไกลตามส่วนต่าง ๆ
 เรียบร้อยเราก็ลงสีทาสีรองพื้นก่อน ถ้าจะลงรักปิดทองปิดกระจกไม่ต้องทาสีเลย ในมุม
 ที่เราจะลงรักปิดทอง ส่วนพื้นผาผนังเราจึงทาสีรองพื้น ตรงที่ว่าจะทำเป็นสีขาวส่วนว
 กรรมวิธีเบื้องต้นก่อนจะลงรักปิดทองรองกระจกสีพื้นลายต่าง ๆ เราจะต้องล้างความ
 เข้มจากเนื้อปูนที่ ๆ เราจะคิดทอนนั้นให้หมดความ เข้มก่อนจะเอารักทาลงไป ขั้นตอน
 วิธีทำดังนี้ เอาใบซีเหล็กมาต้มเอาน้ำขม ๆ มาสาดล้างตามตัวเลข ที่จะคิดทอน

หลาย ๆ ครั้งจนหมดความเค็ม เราจะรู้ได้ด้วยวิธีใดว่าหมดความเค็ม เราเอามันมา ดูดูด้วยมันยังออกสีแดงอยู่ หมายความว่ายังไม่หมดความเค็ม ต้องล้างไปจนเอามัน มาดูไม่ออกสีแดงหมายความว่า หมดความเค็มแล้ว ๆ จึงเอาเลือดหมูสด ๆ มาร้อน ปูนขาวมาผสมคนนวดเข้ากันและใช้ผ้าปูกรองเอากากที่เป็นกากปูน กากเลือดหมู ออกให้หมด และใช้กากนี้ทาลงในส่วนที่จะติดทองทาไปเรื่อย ผสม 3 ครั้งปล่อยไว้แห้งแล้ว จึงเอารกที่กรองและผสมน้ำมันสนทาลงไปให้ทั่วถึง 3 ครั้ง ๆ สุดท้าย เราก็ปล่อยไว้ให้รกรแห้ง พอจะเอาทองลงได้ ดังนี้เราเอามือแตะดูเนื้อรกที่ทาลงไป นั้นเฝื่อนไหม ถ้าไม่เฝื่อนติดมือออกมานั้น เอาทองติดลงไปเบา ๆ ให้ทั่วถึงส่วนใดที่ทอง ยังเข้าไม่ถึงตามซอกมุมของลาย เราก็เอากากนี้เกลี่ยไปมาจนเข้ากันทั่วถึงกัน ให้หมด ความขูดชั้น เวสน กระจุ้ง ขิวหัวเสา เมื่อเราติดทองเป็นที่เรียบร้อยเราก็เอาระจก สีต่าง ๆ มาและไม่เฝื่อนพร้อมทั้งเพชรตัดกระจก เอาไม้เฝื่อนมาเหลาแบน ๆ ประมาณ 1-2 เซนติเมตร ตามที่ต้องการจะติดกระจก ไม้เหมือนไม้ยางปลา มาค้ำบนแผ่นกระจกถ้าจับ ไม้ให้แน่นพอประมาณ เอาเฝื่อนมาตัดปาดเนื้อร่องรับกับความโค้งของกระจกให้พอดี จับไว้ใช้เพชรที่เตรียมมาขูดลงในหน้ากระจก ตามไม้ที่ค้ำเอาไว้เราจะเอาสั้นยาว เฝื่อนเส็กใหญ่ เราก็เอาไม้หนีบตามต้องการ สีส่วนมากของกระจกจะเอาประดับ เป็นสีรองพื้นลายจะเป็นสีแดง สีฟ้า น้ำเงิน เขียว จะเอาสีรองเป็นพื้น จะเอาสีใด เป็นแววก็เลือกตามต้องการ

ส่วนของการประดับดาวเพดานนั้น แต่ก่อนจะเอาไม้มาปาดเป็นชั้น ๆ คล้ายกับ กีบของดอกบัวชั้นใหญ่ ชั้นเล็กตามลำดับและเอามาประกบกันแต่ละชั้นดังนี้ ชั้นใหญ่ กว้าง 50x50 เราจะเอาไม้เนื้อแข็ง เป็นไม้สัก ไม้ยมมาเลื่อยให้มีความหนา 10x10 มาตัดยาวประมาณ 15 เซนติเมตร เลื่อยปาดตามรูปของกาบขิวโค้งอนตามแบบ เอามาทำ เป็นลิ่ม คอกลงในไม้ที่เราเลื่อยเป็นวงกลมไว้ 50x50 นั้น จะให้หยอดปลายของกาบขิว ยื่นออกจากวงกลมเท่าไร ตามความเหมาะสมทำประกบจนรอบไม้วงกลมนั้นแล้วเป็น ชั้นที่ 1, 2, 3 เป็นลำดับกันจนครบ 3 ชั้น วิธีทำตัวสอง - สามก็เหมือนตัวที่หนึ่ง จะต่างก็ตรงที่ตีหรือห่างเส็กใหญ่ สั้นยาวตามส่วน ที่นี้ก่อนจะประกบเข้ากันเป็นดวง

เราต้องขาดไม้ ขนาดหน้า 5-6 เซนต์ เป็นวงกลม 10x10 รองไว้แต่ละชั้นก่อน เพื่อไม่ให้แต่ละชั้นยกขึ้นมาให้ติดกัน เมื่อทำประกอบกันเสร็จ ก็ลงมือขีดกระดาษทรายให้เรียบร้อยแล้วจึงทาลงไปสามครั้ง สุดท้ายทลลงก่อนจะเอาทองปิดลงไป ทำเหมือนวิธีการเหมือนที่เล่าผ่านมา เมื่อลงทองทั่วถึงกันแล้ว ส่วนไหนจะใส่กระจกก็ใช้กระจกติดลงไป เอาชั้นประกอบเป็นหมู่ ๆ คาวานเพดานคามแต่เนื้อที่และจะแบ่งเป็นหมู่ ๆ ละเท่าไร ส่วนข้อเราก็ทำเป็นลายพอก ลายฉลุกระดาษ ไม้เป็นช่องลงในข้อ ๆ นั้นเราจะเอาสีเขียวฟ้ารองไว้ก่อนเอากระดาษฉลุนี้วางทาบลงไปให้สนิท แล้วเอาสีเหลืองคราอูรู ทาลงไปตามช่องของลายที่ฉลุจนทั่วถึงกัน แล้วใช้ทองปิดลงไปใช้ภูกันเกลี่ยไปมาจนเข้ากัน แล้วเลิกกระดาษฉลุออกตรวจดูตรงไหนยังไม่เรียบร้อย ทองไม่พอหรือเลอะเลือน เราก็เขียนสีทับลงไปให้คมและชัดเจนขึ้น เป็นอันว่าวิธีการลงรักปิดทองรองกระจกก็ใช้การได้แล้ว

ที่นี้ว่าด้วยการทำแทนพระประธานในโบสถ์ ก็ออกแบบเขียนแบบให้เหมาะสมกับสถานที่ เนื้อที่ตามต้องการจะทำแบบวิจิตรพิสดารหรือธรรมดา มีแทนพระสาวก หรือไม่มีเป็นต้น วิธีทำก่ออิฐถือปูนธรรมดาเหมือนก่อโบสถ์โบกฉาบปูน ใสลวดลายตามฐานวิธีทำลวดลาย ก็ทำดังกล่าวมาแล้วในการประดับตกแต่งลวดลายหน้าบรรณมุมประตูหน้าต่าง เมื่อประกอบลวดลายเข้ากันหมดเราจะลงรักปิดทอง รองกระจกก็ทำตามแบบก่อสร้างอิฐโบสถ์ที่อธิบายผ่านมาแล้ว ส่วนบันไดลงอิฐโบสถ์ ก็จะมีรูปขนาดพาดเลื้อยลงตามพนักบันไดลงมา เบื้องล่างก็จะทำเป็นฐานเสารองรับในการขึ้นรูปขนาดนี้ วิธีทำเบื้องต้นเราต้องก่อผนังบันไดให้สูงไว้ตั้งลงตามส่วนของบันไดให้เข้ากันกับส่วน บันไดลูกต่าง ๆ ขึ้นออกจากตัวโบสถ์ ยาวสั้นตามการขึ้นของลูกบันไดเป็นแกน เราก่อผนังนั้นก็จับจุดระดับจากเสากลางทั้งสองของตัวโบสถ์ว่าทางนาค จะมามีวนหรือจะเดินสัปดาห์ขึ้นไปตามเสาเพื่อไม่ให้เข้ากับตัวนาค อันนี้เราต้องเขียนแบบ และสร้างแบบให้มาตรฐานแล้วก่อความโอบกอบตรงกลางของพนักนั้นต้องให้หนา 15 เซนต์ เราใช้เหล็ก 2-3 เซนต์เป็นระยะไปตามส่วนที่เราจะขึ้นรูปขนาดใช้เหล็ก 3 หนุมัดเป็นเส้นตามเหล็กที่ฝังไว้จะเป็นตัวพญานาคค้ำยันไว้ ทางหัวทางหางและใช้ปูน 1 ทราย 3 คอย ๆ คัดขึ้นเป็น

รูปร่างตามโครงเหล็กที่มีค้ำไว้แล้วจนได้ส่วนแล้ว แยกเป็นกึ่ง(แผง)หลัง แยกเป็นเส้นทอง
และเกสิด และสังวาลย์รัดตัวตรงกลาง และคอ ทางเหล่านี้ เราก็ขึ้นตามส่วนแบบลาย
ที่เขียนออกแบบไว้แล้วนั้น ส่วนช่วงหัวทางเราก็เอาคาน้ำมีนมาขึ้นเป็นแม่คิมพ์ด้านซ้าย
ด้านขวาทั้งท่อนหัว และทางวิธีทำคิมพ์ไม่อธิบายในที่เพราะอธิบายมาแล้ว คิมพ์เป็น
รูปหัวทางออกมา ปูนแห้งดีแล้ว แต่งปูนให้เหนียวพอดีมาใส่ลงไประหว่างตัวคิมพ์ออกมา
แล้ว เอาประกบเข้ากันให้สนิทปล่อยให้แห้งก่อน จะนำขึ้นประกอบกับตัว เราจะต้อง
มีเหล็กทั้งในหัวและท่อนหัวทางจะได้มามัดติดกัน และฉาบจอดด้วยปูนให้ เป็นอันเดียวกัน
ส่วนที่จะ เป็นลูกคาน้ำนั้นก็ทำเป็นหลุมไว้ เอาลูกแก้วมาใส่ประกอบการให้สีสลับกันหลาก
หลายสีให้ดูคล้ายของจริงเข้าไป บางคนก็ไม่นิยมทำหลายสีทำเป็นสีเดียวแล้ว เลยก็มี

การสร้างวิหาร

วิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เป็นที่ประทับของ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรียกตามภาษาชาวบ้านว่า ที่อยู่ตามความเชื่อถือของพราหมณ์ ถือว่าที่ประทับขององค์พระศิวะนารายณ์ เป็นที่กราบไหว้เช่นสร้างของศาสนาพราหมณ์ จะบอกกล่าวในเรื่องความเห็นของโบราณ ที่กล่าวไว้ในวรรณกรรม พรรณาเรื่องความวิจิตรตกแต่งของวิหาร และเห็นเป็นสักขีพยานกับคามมาถึงปัจจุบันนี้ สิ่งที่เราทานได้เห็นที่ยังคงเหลือจากความคลานานของเทวดานแบบขอม จะเป็นที่เขาพนมรุ้ง พิมาย ภูเพ็ก พระธาตุนารายณ์ เจงเวงสกลนคร วิหารเทวดานสระกำแพง และที่อื่น ๆ อีก สิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นตามความเชื่อถือ พราหมณ์สร้างขึ้นด้วยศรัทธา ความเชื่อถือด้วยฉันทะความพอใจในผลงานที่โบราณสร้างไว้ นี้ ก็ต้องอาศัยคุณธรรมที่บริสุทธิ์ในการกระทำ ทำด้วยความเชื่อถือ เป็นแหล่งรวมน้ำใจคนน้ำใจกันกองรวมไว้แห่งเดียว ให้พร้อมกันทั้งการออกแบบตกแต่งประดับเย็บอง ให้จบงามทำให้อุพบเห็น เกิดปิติยินดีในรูปธรรมปฏิบัติธรรมให้เกิดเป็นรูปร่างตัวจริงแก่สายตามาได้ ก็นับว่าผู้ศรัทธาสร้างแบบแปลแผนผังนั้นเหมือนช่างประจำ ของท้าวสักกะเทวราชตามนิทานธรรม หรือชาคคต่างกล่าวอ้างถึงในเรื่องมหาชาติชาคค ก็มีพระวิสุกรรม มานิมิตรอาศรมศาลาที่บำเพ็ญเพียรให้พระเวส เป็นต้น คำว่า นิมิตร คำนี้หมายถึงคิดขึ้นด้วยจิตใจ และสมองอันผ่องใสไกลจากกิเลสอีกชนิดหนึ่ง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงเหล่านี้ มีจิตอันเป็นกุศลผลงานที่สร้างขึ้นมานั้น ก็บังบอกถึงความตั้งใจ ไม่มีที่ตำหนิติเตียนได้ตรงกัน มีแต่ชมว่าจบงามถึงออกถึงใจแก่ผู้พบเห็น ดังนี้ก็เพราะผู้ทำงานมีคุณธรรมอันสูง ไม่ให้ผู้อื่นมาครอบงำได้ ฉะนั้นช่างเขาไหลาเกียงต่างที่เจริณงอกงาม ก็เพราะเอาคุณธรรมดังกล่าวแล้ว ไปประพฤติปฏิบัติให้บรรลุถึงเป้าหมาย คือ ความงาม ความพึงพอใจของคนและคนอื่นหน้าใจอัสจรรยฺ์เหล่านี้แหละ จึงนับเข้าในเครือข่ายว่านิมิตรขึ้นก็ว่าได้

ที่นี่เรามาพูดถึงเรื่องวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เช่น วิหารวัดโพธิ์กรุงเทพฯ มีพระพุทธรูปไสยาสน์ นอนใหญ่เต็มในวิหารวัดสุทัศน์มีพระพุทธรูปประจำในแต่ละวิหารไป

วิหารที่เขาคมนมรุง ของพราหมณ์ก็จะมีรูปพระพรหมหรือเทวรูปองค์ใดองค์หนึ่ง หรือ แทนประดิษฐานคิวลิ่งค์ เป็นต้น ความความเชื่อของแต่ละศาสนาของใครของมัน วิหาร จะทำเป็นรูปประพรณฐานต่าง ๆ แล้วแต่ช่างจะเป็นคนทำหรือออกแบบให้เหมาะสม กับเหตุกับผล สมมุติว่าเราจะสร้างวิหารครอบพระไสยาสน์ (นอน) แต่ช่างมาออกแบบ เป็นแบบมณฑป (มณฑล) ไม่เหมาะสมกับพระนอน หรือทำวิหารยาวมาครอบกับองค์พระที่นั่ง สมมติดังนี้ ความไม่เหมาะสมกับการจัดการกระทำของช่างผู้ออกแบบ ที่กล่าวมาแล้ว นี้แหละ เรียกว่า ไม่ใช่เหตุผลที่ถูกต้องตามสถานานูรูปนั้น ๆ รวมความแล้วว่า มีเหตุผลและไม่มีเหตุผลโปรดเข้าใจตามนี้ด้วย

ที่นี้เรามาพูดถึงการทำวิหารครอบพระพุทธรูปไสยาสน์ เราก็ออกแบบตัวอาคาร ยาวตามองค์พระนอน จะทำฐานชั้นเป็น 3 ชั้น โดยมีความหมายถึงรัตนตรัยทั้งสาม คือ พุทธรัตนตรัย ธรรมรัตนตรัย สังฆะรัตนตรัย ถึงชั้นที่สาม จึงยื่นหรือหล่ององค์พระนอน อยู่ในแท่นอีกต่างหาก ยกฐานขึ้นสูงจากพื้นของวิหารอย่างน้อย 1 เมตรรอบฐานทั้งหมด จะให้กว้างขนาดกี่เมตร จึงเขียนออกแบบชั้นเสาค้ำค้ำ ประตู หน้าต่างก็ช่อง ๆ ละ กี่เมตร ทำแบบเหมือนกับโบสถ์ จะแตกต่างจากโบสถ์ก็เพราะองค์พระไสยาสน์ ยาวเต็มพื้นไปดังนี้ โปรดเข้าใจในพื้นฐานตัวอาคารทำเหมือนโบสถ์จะไว้ประตูด้านหน้า ด้านหลังด้านข้างแล้วแต่ความเหมาะสมของสถานานูรูปและเจ้าภาพเป็นแกน จะกำหนด คายตัวลงไปไม่ได้ จึงเขียนอธิบายทอสั่งเขียนในที่นี้พอเพียงนี้ ส่วนการตกแต่งแปลง ประตูนั้นก็แล้วช่างเจ้าภาพจะกำหนด ลงไปตามกำลังทรัพย์ที่จะจัดทำหลังคาก็จะมีข้อฟ้า ใบระกา สันทวยบัวหัวเสา หน้าบันจะปั้นลายตกแต่งให้วิจิตรบรรจงให้เหมาะสมกับ วรณกรรมอีสานว่าไว้ในเรื่องสังขยว่าดังนี้ "คอยเห็นวิหารห้องหอหลายองค์อาจ สรรพสิ่งยง ปูนปั้นดอกดวงมังกรเกี่ยว กนกวรรณาร แก้มเกศ เทเวศท้าวทวยาน ด้านต่อมาร มีทั้งโหระมานพร้อมชมพูพานสำแดง เฉกภาพระขรรค์แก่งค้อนคีดานหมุมาร อสังการไปด้วยถึงลายสรรพขอ มีทั้งนกคอกุ่ม เขาก็กางยุง รุงรัง เกี่ยวกินนร พ้อนอันพระยาถนทานเต่า ก่าเค้าเป่าแคน มีทั้งนางแมนหลินถึงขรพ้อมมายประดับ พวงชายแก้วมณี เข็มลูกงาม ตามแต่เขียนแบ ธิ์ ชมศิลป์ศาสตร์ต่างมานี้เพียงให้เห็นสูงผู้

โบราณท่านท่านเผด็จขึ้นมา ไข่ไข่ไข่อดอ้างกลอนภาพยอจีนไตรสังเค พอให้ปัญญาฉายลี
 ของหวานเห็นห้องชั้นใดเป็นไปด้วยกุศลกรรม ทางขอบอมฮานเห็นสูงแจ้ง ถูกศรแก้ว
 ไข่ให้เล่ากลืนทานเอ๋ย" ที่เขียนยกตัวอย่างของปราชญ์โบราณเขียนชมศิลปะมาแล้วนี้ก็
 มองออกแล้ว วิหารต้องมีการตกแต่งด้านนอกด้านในมากกว่าตกแต่งโบสถ์อีกให้สมกับ
 ค่าชมที่กล่าวมาแล้วนั้น การตกแต่งภาพฝาผนังของวิหารจะเขียนแต้มเป็นเรื่องเกี่ยวกับ
 พุทธศาสตร์ หรือคตินิยมเป็นภาพประกอบกับองค์พระ และวิหารสร้างจินตนาการขึ้น
 เป็นรูปธรรมเอาตัวอย่างจากหนังสือ อันเป็นนามธรรมมาเขียนแสดงออก เมื่อช่างศิลป์
 ทำได้ดังกล่าวมาแล้ว นับว่าช่างนั้นเป็นคนช่างคิดช่างทำ ช่างตกแต่ง ช่างช่างมีความ
 เขียว ช่างมีความอดทน ช่างมีศิลปะ ช่างมีธรรม ดังนี้เป็นต้น ในการประดับลวดลาย
 ต่างๆในวิหารก็ได้อธิบายมาพอเข้าใจของการสร้างวิหารทุกซอกทุกมุมแล้ว เรื่องการ
 ตกแต่งสีสรรค์ ก็ตกแต่งให้สีเหมือนอุโบสถ จะมีการลงรักปิดทองรองกระจกลี ก็เอา
 ความกำลังศรัทธา และกำลังทรัพย์ที่จะทำได้ในการเขียนบรรยายเนื้อความของการ
 สร้างวิหาร และประโยชน์ ที่ใช้สอยก็พรรณามาเข้าใจในคุณค่าและประโยชน์ต่าง ๆ
 จึงขอมุติการพรรณานี้ไว้เพียงนี้ ที่เขียนมาแล้วนี้ก็ยังมีบางสิ่งบางอย่างที่อาจหลงลืม หรือ
 ไม่เพียงพอ หรือความหมายของแต่ละคนก็อาจแตกต่างกันออกไป จึงขอมอบให้แก่ท่าน
 เมธีชน ผู้รู้ผู้ศึกษาได้พิจารณาในเนื้อหาสาระให้แจ่มแจ้งเข้าใจตรงไหน จะคัดออก
 เติมเต็มก็ได้ตามแต่จะเห็นเหมาะสม กับกาลเวลาสถานที่ หรือรสนิยมหนาบางก็พิจารณา
 ให้เหมาะสมก็เป็นพอแก่นักปราชญ์เจ้า ปัญญาเยี่ยมให้ชื่นตอง นั้นทอน

ประวัติของ
นายอุทัยทอง จันทกรรณ

ในจำนวนช่างฝีมือชาวอีสาน ที่มีความเชี่ยวชาญศิลปกรรมสาขาต่าง ๆ ทั้งงาน ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประณีตศิลป์ ตลอดจนมีความรู้ในด้านวรรณคดี พื้นบ้านอีสานแทบทุกเรื่อง สามารถโยงบทกลอนจากเรื่องต่าง ๆ เข้ากับความงามของ ศิลปกรรมท้องถิ่นอย่างไพเราะ บุคคลเช่นนี้ ในปัจจุบันมีอยู่ไม่มากนัก นายอุทัย จันทกรรณ เป็นผู้หนึ่งที่มีประวัติการแสวงหาความรู้ประสบการณ์ จนพร้อมพร้อมน่าจะเป็นบุคคลที่ ได้รับการยกย่องในสถาบันการศึกษาอย่างยิ่งคนหนึ่ง

ความรู้ได้จากวัด

นายอุทัยทอง จันทกรรณ เกิดเมื่อ พ.ศ. 2473 อายุ 58 ปี เป็นชาวศรีสะเกษ เกิดที่บ้านอุษอด อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ แต่บิดามารดาได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านโนนคูณ ตำบลโนนคูณ กิ่งอำเภอโนนคูณ จังหวัดศรีสะเกษ มีพี่น้องชายหญิงรวม 11 คน เนื่องจากพ่อแม่ยากจนและเป็นน้องคนรองสุดท้อง จึงได้รับการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนประชาบาลในหมู่บ้านนั้นเอง ยิ่งกว่านี้ มารดาได้เสียชีวิตลงเมื่อคนอายุได้ เพียง 8 ขวบ จึงต้องอาศัยกับพระภิกษุแก้ว จันทกรรณ ซึ่งบวชเป็นพระภิกษุที่วัดบ้านโนนคูณ พร้อมทั้งคัดอ่านหนังสือธรรมจากใบลาน ทองย่นสวดมนต์น้อยสวดมนต์กลางวัน เจ็ดตำนาน สิบสองตำนานไปด้วย

ความรู้ของนายอุทัย จันทกรรณ เห็นว่าตนสามารถแสวงหาความรู้ได้จากวัดวาอาราม ซึ่งเป็นแหล่งสรรพวิทยาการ จึงตัดสินใจบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดซึ่งคนอาศัยอยู่ และเริ่มเรียนนักธรรมตรี นักธรรมโท ควบคู่ไปกับการอ่านวรรณกรรมจากหนังสือต่าง ๆ และฝึกคัดเทศน์ทำนองแหล่งต่าง ๆ ไปด้วย แต่สิ่งหนึ่งที่สนใจเป็นพิเศษคือ การประดับ (ธ) ตกแต่งองค์กฐิน ผ้าป่า หีบศพ จนผู้คนรู้จักฝีมือเฒ่าน้อยหลายหมู่บ้าน

ครั้นพออายุครบอุปสมบท — จึงตัดสินใจอุปสมบทเพื่อแสวงหาความรู้ในด้านศิลปกรรมต่าง ๆ ของอีสาน และนับว่าโชคอันว้ายตามที่มุ่งหวังไว้ นายอุทัยทองได้รับถ่ายทอดความรู้วิชาการนั้น การฉลุกระดาษ การปั้นเข้าคิมพ์ การเข้าเข้าคัมทอง จากหลวงพ่ออ้วน โสภะโณ ต่อมาได้มีโอกาสเรียนการฉลุลวดลายเพิ่มเติมจากพระครูกมลวิสุ เจ้าคณะอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ในขณะนั้น จึงนับว่าเป็นผู้ที่

เทียบพร้อมทั้งความรู้ด้านทฤษฎี และการปฏิบัติไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการศึกษาเล่าเรียน
ในสถานการศึกษาแม้แต่น้อย

เป็นครูโรงเรียนช่างศิลป์ในลาว

ชั้นเนื่องจากพระภิกษุอุทัย จันทกรรณ มีความสามารถศิลปะรอบตัว แม้การเทศน์
เสียง หรือการเทศน์ท่านเอง ทำให้รู้จักกับพระมหาผ่อง ซึ่งเป็นพระเลขาธุการ
ของมหาบัณฑิตคุณมณีวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชลาว ต่อมาได้ฝากฝังคนเป็นลูกแก้ว
(ลูกเลี้ยง) และมีโอกาสเดินทางไปเป็นกำลังในการสร้างโบสถ์วิหารที่เมืองโพนทอง
นครจำปาสักในประเทศลาว เนื่องจากเป็นผู้ที่มีวิชาศิษย์ รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตนจึงได้
ไปพำนักที่เวียงจันทน์ รู้จักมีคุ้นกับบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาลหลายคน หนึ่งในจำนวนนั้นคือ
รัฐมนตรีธรรมการและศิลปากรลาว ซึ่งต้องการครูช่างศิลป์ จึงขอร้องให้พระอุทัยทอง
ลาสิกขาบทและมาทำงานเป็นครูโรงเรียนช่างศิลป์ ซึ่งเป็นงานที่ถูกใจเป็นเดิมพันอยู่แล้ว
จึงตัดสินใจลาสิกขาบทในเวลาต่อมา

การรับราชการในประเทศลาวกินเวลายาวนานกว่า 10 ปี นายอุทัยทอง ได้
ฝากผลงานไว้มากมาย เช่น การตกแต่งโกศพระศพของบุคคลสำคัญหลายคนนับแต่
นางพระยาสีดาหุย ชนะนิกร พระยาพิชัยอภัย พระยาภูอภัย พระหล้าคำภู เทศธรรมอาจารย์
เป็นต้น วิชาที่ลูกศิษย์แสดงผลงานในงานนมัสการพระธาตุหลวง

สิ่งที่ภูมิใจในขณะทำงานที่ประเทศลาว

ชีวิตการศึกษาของนายอุทัย จันทกรรณ กล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาจากสถาบันวัดวา
อาราม และบุคคลผู้รู้ที่รับไว้เป็นศิษย์ จนกระทั่งได้รับทุนจากยูเนสโก ให้มาศึกษาที่
โรงเรียนเพาะช่างในกรุงเทพฯ 1 ปี ต่อมาใน พ.ศ. 2513 ได้เป็นผู้แทนลาวไปร่วม
แสดงสินค้าและศิลปกรรมตกแต่งในงานเอเซียโป 1970 ที่นครโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น
นับเป็นครั้งแรกที่มีโอกาสเดินทางไปต่างประเทศและแสดงผลงานศิลปะการสลักไม้ต่อ
ชาวญี่ปุ่น

เมื่อกลับจากนครโอซาก้า จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้ากองวิชาการ
ฝ่ายโบราณคดีของราชสำนัก และเป็นคณะกรรมการพระราชพิธีประจำปีพระราชสำนัก
หลวงพระบาง ได้รับ "เหรียญสัมฤทธิ์ล้านช้างร่มขาว" ชั้นประถมพร ซึ่งถือเป็น

เกียรติประวัติสูงสุด ก่อนที่จะเดินทางกลับสู่อีสาน เพราะการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ในลาว ในพ.ศ.2518 คงฝากฝีมือเป็นผลงานไว้ตามวัดวาอารามหลายแห่ง พร้อมทั้ง
ลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก

การถ่ายทอดศิลปกรรมช่างสุโขทรลาน

อาชีพช่างฝีมือแม้ว่าจะได้รับค่าจ้างเป็นจำนวนมากก็ตาม แต่งานช่างก็หาได้
กระทำเพียงคนเดียวไม่ นายอุทัยทอง จันทภรณ์ ตระหนักปัญหาเหล่านี้อยู่เสมอ
ชีวิตสมรสที่คนมีบุตรชาย - หญิง ถึง 7 คน ทำให้ไม่มีรายได้ส่งเสียให้บุตร - ธิดา
สามารถเรียนจบชั้นมัธยมปลายได้ จึงได้ฝึกฝนให้บุตร - ธิดา และหลาน ๆ อีกหลายคน
เป็นช่างฝีมือสืบทอดวงศ์ตระกูล ขณะเดียวกันก็อบรมอยู่เป็นนิตย ฝึกให้โลกทรัพย์เงินทอง
ค่าจ้างจากวัดวาอารามจนเกินควร ด้วยเหตุนี้ นายอุทัยทอง จันทภรณ์ จึงสามารถรับ
งานช่างทุกแขนง เช่น การแกะสลักบานประตู-หน้าต่าง อาคารโบสถ์ วิหาร การประดับ
ตกแต่งดาวเพดาน การติดกระจกสี การลงรักปิดทองพระพุทธรูป ฯลฯ ในช่วงระยะ
เวลา 14 ปี ที่กลับจากนครเวียงจันทน์ จึงทำให้ นายอุทัยทอง มีผลงานที่เป็นงานสาขา
สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ปรากฏศิลป์ มากมายหลายจังหวัดในภาคอีสานเป็นที่รู้จักใน
หมู่เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดทุกแห่ง ว่าเป็นช่างฝีมือที่เติบโตจากวัดในพระพุทธ
ศาสนา จึงมักเรียกใช้งานแม้มีเงินทองเพียงเล็กน้อยก็ตาม

การอุทิศตนให้กับสังคมและวิทยาลัยครูสกลนคร

นายอุทัยทอง จันทภรณ์ เป็นบุคคลหัวอย่างในทางจริยธรรมได้เป็นอย่างดี
ไม่เฉพาะแต่นิสัยที่สุภาพอ่อนโยนเท่านั้น แต่เป็นคนที่ใช้ชีวิตสมถะ เรียบง่าย ไม่ดื่มสุรา
ตั้งใจฝึกหัดบุตรหลานจนมีฝีมือไว้จ้างให้ทำงานช่างแทนตนเองได้ นอกจากนี้ยังมีกุศ
เงินค่าจ้างจำนวนหนึ่งเพื่อทำบุญให้กับวัดวาอารามที่จ้างตนทำงานช่าง ซึ่งคนถือเป็น
คติประจำใจว่า "เมื่อได้มาก็ทำบุญไป"

คุณสมบัติที่หาได้ยากในหมู่ผู้มีวิชาความรู้ของ นายอุทัยทอง จันทภรณ์ คือ "ไม่
หวงวิชาความรู้" ดังนั้น จึงได้ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความงามในศิลปะ
อีสานให้กับคณะทำงานในศูนย์ศิลปวัฒนธรรมของวิทยาลัยครูสกลนคร โครงการศึกษา
สถาปัตยกรรมถึงแนวค้อมจังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ยังอธิบายคุณค่าสิ่งของเครื่องใช้

บ้านเรือน ที่เก็บรวบรวมไว้ในหอวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้ง นับว่าเป็นผู้สร้างคุณประโยชน์
ให้กับสถานศึกษาอย่างยิ่งที่ควรยกย่อง เป็นผู้ทรงความรู้ของท้องถิ่น

เกียรติคุณที่ได้รับ

1. ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่น ทางด้านวัฒนธรรมสาขาศิลปะ
ของภาคอีสานประจำปี 2530 โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นผู้เสนอ และได้รับ
การเห็นชอบจากคณะกรรมการทุกจังหวัด เพราะประจักษ์ผลงานที่มีอยู่ทั่วไป

2. ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2531
เรื่อง การศึกษาองค์ประกอบของศิลปกรรมท้องถิ่นอีสาน

ที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่ 513/1 ถนนสุขเกษม อ.เมือง จ.สกลนคร

---

23. วัดเจียงยี่ศรีมงคลวาราราม   ค. เมืองใต้ อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
(แกะสลักบานประตูหน้าต่างโอบสัด)
24. วัดโนนคูน   ค. โนนคูน กิ่ง อ.โนนคูน จ.ศรีสะเกษ
(ปั้นตักแต่งพระประธานและเขียนภาพ
พระเวสสันดรบนศาลา)
25. วัดทุ่งศรีเมือง   ค. ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
(ประตูหอไตร-ลายรดน้ำบานประตู
หน้าต่างโอบสัด)
26. วัดปากน้ำ   ค. กุดลาด อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
(แกะสลักบานประตูหน้าต่างโอบสัด)
27. วัดกุดลาด   ค. กุดลาด อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
(แกะสลักบานประตูหน้าต่างโอบสัด)
28. วัดเขาเคื่อยโก   ค. เขาเคื่อยโก อ.อำนาจเจริญ
จ.อุบลราชธานี
(แกะสลักบานประตูหน้าต่างโอบสัดและ
วิเศษหมู่ชาตุคิหตุ)
29. วัดหาดคอกแก้ว   ค. แขวงเวียงจันทน์ นครเวียงจันทน์
ประเทศลาว
(แกะสลักบานประตูหน้าต่างโอบสัด)
30. วัดศรีโคร   ค. แขวงเวียงจันทน์ นครเวียงจันทน์
(แกะสลักบานประตูหน้าต่างโอบสัด)
31. วัดพระธาตุหลวง   ค. พระธาตุหลวง แขวงเวียงจันทน์
นครเวียงจันทน์
32. เมืองโอบชากา   (เอ็กชโย 70) นครโอบชากา ประเทศญี่ปุ่น
(แกะสลักไม้พระปางห้ามญาติ, บานประตู,
หอไตร และแกะสลักพระบางจำลอง)

56. วัดโพธิ์ศรี
ค.สภาย อ.แขวงปากเซ นครเวียงจันทน์
(ปั้นขนาดปั้นโศศาลา)
57. วัดโพธิ์แก้ว
ค.สภาย อ.แขวงเวียงจันทน์ นครเวียงจันทน์
(เขียนลายธรรมมาส)
58. วัดพระธาตุเชิงชุม
ค.ใบเมือง อ.เมือง จ.สกลนคร
(ปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุเชิงชุม ปั้นหน้าบัน
คันทวย ปิวหัวเสา ค่าวเพดาน แทนพระประธาน
ลงรักปิดทองกระจก พระอุโบสถ แกะสลัก
เขียนพระราชา และแกะสลัก ตกแต่งปราสาทผึ้ง)
59. วัดบ้านค้อน
ค.บ้านค้อน อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์
(แกะสลักบานประตูหน้าต่างโอบสถ)
60. วัดศรีบุญเรือง
ค.กาฬสินธุ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์
(ปั้นขุ่มประตูวัดด้านทิศตะวันออก)
61. วัดโพธิ์สมพร
ค.ใบเมือง อ.เมือง จ.อุดรธานี
(แกะสลักบานประตูหน้าต่างพระอุโบสถ)
62. วัดกลาง
ค.กาฬสินธุ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์
(ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดกลางกาฬสินธุ์
แกะสลักบานประตูหน้าต่างพระอุโบสถ ปั้นปั้นโศ
นาค ปั้นภาพรอบกำแพงแก้วทั้งด้านนอกและ
ด้านใน เป็นภาพปริศนาธรรม)
63. วัดพระธาตุเชิงชุม
อ.เมือง จ.สกลนคร
(ลงรักปิดทองยอดพระธาตุเชิงชุม,
ลงรักปิดทองหลวงพ่อดวงค์แสน)
-